

Міністерство освіти і науки України

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Факультет соціальних наук та соціальних технологій

Кафедра політології

Бакалаврська робота

Освітній ступінь – бакалавр

На тему: **«Діяльність партій-гегемонів наприкінці XX – початку XXI ст.»**

Виконала: студентка 4-го року навчання

Спеціальності

052 Політологія

Яцкевіч Валерія Вадимівна

Керівник Якушик В. М.,

доктор політичних наук, професор

Рецензент Гнатюк М. М., доктор

політичних наук

бакалаврська робота захищена

з оцінкою _____

Секретар ЕК _____

« » _____ 2020 р.

Київ – 2020 р.

Зміст

Вступ	с.3 – 6
1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ	с. 7 – 38
1.1. Поняття «політична партія»	с. 7 – 12
1.2. Функції політичних партій	с. 12 – 17
1.3. Типології політичних партій	с. 17 – 22
1.4. Класифікації партійних систем	с. 22 – 28
1.5. Партія влади, домінуюча партія, партія-гегемон: ключова різниця.....	с. 28 – 35
Висновки	с. 35 – 38
2. ФУНКЦІОНУВАННЯ ПАРТІЙ ВЛАДИ, ДОМІНУЮЧИХ ПАРТІЙ ТА ПАРТІЙ-ГЕГЕМОНІВ	с. 39 – 66
2.1. Партія влади в Російській Федерації.....	с. 39 – 46
2.2. Ліберально-демократична партія Японії як домінуюча партія	с. 46 – 53
2.3. Комуністична партія Китаю як партія-гегемон.	с. 53– 58
2.4. Чому в Україні не сформувалася партія-гегемон?	с. 59– 63
Висновки	с. 64– 65
Висновки	с.66 – 72
Список використаної літератури	с.73 – 80
Анотація	

Вступ

Актуальність теми дослідження. За результатами виборів до Верховної Ради України 2019 р. більшість місць отримали члени партії «Слуга народу». Станом на 27.04.2020 р. 248 депутатів зі 424 наявних у парламенті представляють цю партію¹. Наявність такої кількості депутатів дозволяє одній партії впливати на формування політичного курсу країни за рахунок законотворчої діяльності та формування виконавчих державних органів. Вплив політичної партії на політичну сферу держави дозволяє експертам ототожнювати її з партією влади, гегемоном або домінуючою партією. Охарактеризувавши ці поняття, виокремивши їхні особливості можна проаналізувати діяльність «Слуги народу» на приналежність її до певного типу партії та скласти прогноз її можливих дій у подальшому.

Дослідження особливостей таких видів як партія влади, домінуюча партія та партія-гегемон, ілюстрація теорії реальними прикладами політичних партій зазначених типів, встановлення причин їхньої належності до цих типів дає змогу з наукової точки зору отримати нові та систематизувати вже існуючі знання про партії цих типів, оцінити особливості умов, за яких можливе їх встановлення та розвиток. З практичної точки зору подібне знання дозволить проаналізувати українське партійне середовище, політично-суспільні сфери держави, зокрема, судити про можливість утворення партії-гегемона в політичній системі України, що сформована на основі радянської політичної системи, якій притаманна була гегемонія однієї партії.

Проблематика різновидів партій цікавила багатьох дослідників, серед яких М. Дюверже, Дж. Сарторі, К. Джанда, Дж. Ла Паломбора, М. Вайнер, М. Вебер, Т. Гоббс, Д. Юм, А. Грамши, М. Я. Острогорський, Р. Міхельс, А. де Токвіль, О. Ренней, Е. Даунс, Дж. Блондель, Дж. Шлезінджер, З. Нейманн, К. Р. Лютер, П. Майер, Г. Сміт, С. Рябов, А. Колодій, М. В. Чабанна, Ю. Р. Шведа та інші. Визначною навчально-методичною літературою щодо дослідження політичних

¹ Народні депутати України. Склад і структура // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Станом на 27.04.2020. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/site2/p_deputat_list

партій є «Політичні партії» М. Дюверже, «Соціологія політичних відносин» Є. Вятра, «Філософські основи вчення про громадянина» Т. Гоббса, «Основи теорії політики» С. Г. Рябова та М. В. Томенко, «Демократія і політичні партії» М. Я. Острогорського, «Партії та партійні системи» Дж. Сарторі, «Політичні партії і партійні системи» М. В. Чабанної². Серед дослідницьких статей, які присвячені політичним партіям, необхідно звернути уваги на «Порівняння політичних партій: дослідження і теорія» К. Джанди, «Типи політичних партій» Дж. Блонделя, «Соціологія політичних партій в умовах демократії» Р. Міхельса.

Увагу партіям влади приділили такі дослідники як С. М. Хенкін, В. Ковалев, А. І. Соловйов, Г. В. Голосова А. В. Ліхтенштейн, Г. М. Амірова. Прикладом сучасної партії влади є «Єдина Росія» в політичній системі Російської Федерації. Вивченню домінуючої партії присвятили роботи К. Грін, М. Дюверже, Ж. Блондель, Дж. Сарторі. Прикладом сучасної домінуючої партії є Ліберально-демократична партія Японії в партійній системі Японії. Вивченням партій-гегемонів займалися Дж.Сарторі, Є. Вятр, А. О. Диких та інші.

Прикладом партій-гегемонів є Комуністична партія Радянського Союзу в СРСР та Комуністична партія Китаю (КПК) в політичній системі Китайської Народної Республіки. Специфіку типологічних характеристик політичної системи України досліджували, зокрема, Г. Е. Аляев, Ю. В. Мацієвський, П. Гай-Нижник, В. М. Якушик, О. В. Гарань та інші.

Об'єктом дослідження є політичні партії. Предметом дослідження є партія влади, домінуюча партія та партія-гегемон як подібні, проте різні поняття.

Метою роботи є дослідження загалом явища партій влади, домінуючої партії, партії-гегемона, визначення особливостей «Єдиної Росії», Ліберально-демократичної партії Японії, КПК як партій відповідного типу, аналіз політичної системи України як системи, що обмежує можливість для формування партій-гегемонів.

² Чабанна М. В. Політичні партії і партійні системи: навч. посіб. – К.: НАУКМА, 2009. 202 с.

Відповідно до поставленої мети і предмету дипломної роботи мають бути вирішені такі завдання:

1. Розкриття основних положень загальнотеоретичної бази дослідження політичних партій.
2. Аналіз таких видів партій як партія влади, домінуюча партія, партія-гегемон.
3. Визначення основних характеристик діяльності «Єдиної Росії», ЛДПЯ, КПК відповідно як партії влади, домінуючої партії та партії-гегемона.
4. Визначення особливостей української політичної системи, що унеможливають формування партії-гегемона в партійному середовищі держави.

Під час дослідження були використані загальнофілософські та загальнонаукові методи. Серед загальнофілософських було використано такі методи як аналітико-синтетичний (аналіз отриманих даних та подій щодо політичних партій) та метод індукції та дедукції (на основі проаналізованої інформації встановлення зв'язків між явищами і наслідками, подіями та причинами діяльності політичних партій, зокрема, партій-гегемонів). Серед загальнонаукових методів було застосовано нормативний (визначення критеріїв різних понять про партії та їх ознак), історичний (аналіз історичного підґрунтя виникнення та розвитку партій відповідного типу), компаративний (порівняння розвитку та діяльності партій різних видів) методи.

Джерельну базу дослідження становлять наукові праці дослідників політичних партій та істориків, а саме: політико-філософські трактати, політичні статті та есе, друковані матеріали історичних досліджень, друковані зразки політичної думки щодо політичних партій. Також протягом дослідження були використані статистичні дані та нормативно-правові акти.

Хронологічні межі дослідження обмежено XX – XXI ст. Обрані хронологічні межі пояснюються дослідженням сучасних партій влади, домінуючої партії та партії-гегемона, що сформувалися в XX ст. .

Робота складається зі змісту, вступу, двох розділів, кожен з яких поділяється на підрозділи, висновків та списку використаних джерел та літератури. Загальний обсяг дипломної роботи становить 80 сторінок, з яких 4 сторінки становить вступ, 61 сторінку – основна частина, 7 сторінок – висновки, 8 сторінок – список використаних джерел та літератури.

1.ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ

1.1. Поняття «політична партія».

Політичні партії займають вагоме місце у політичних процесах. Незважаючи на те, що під «політичними партіями» ми розуміємо групу, об'єднання людей зі спільними інтересами та потребами, їхня взаємодія з органами влади, суспільством та між собою якісно відрізняється від інших об'єднань, що беруть участь у політичних процесах, наприклад, суспільно-політичних рухів. Незважаючи на те, що й суспільно-політичні рухи, й політичні партії є групою осіб, що прагнуть певних змін, зокрема, у колективній поведінці³, та беруть участь у соціальних конфліктах⁴, ці об'єднання вдаються до різних методів діяльності. Зокрема, якщо суспільно-політичні рухи активно використовують неформальні мережі співпраці, то політичні партії навіть за наявності неформальних мереж віддають перевагу в першу чергу формалізованим каналам комунікації та обміну ресурсами⁵.

Політичні партії діють у межах політичної системи, проте відокремлено від частини суспільства, оскільки основне їхнє завдання – здобуття влади, що дозволяє вплинути на розподіл та перерозподіл ресурсів. Аби зрозуміти місце політичних партій у державі, їхні можливості та обов'язки, необхідно спочатку дати визначення цьому явищу.

Незважаючи на те, що перші прототипи сучасних політичних партій з'явилися в Англії ще після 1698 р. (групи торі та вігів)⁶, універсального визначення поняття «політична партія» не існує. Дослідники політичних партій: О. Ренней⁷, Е. Даунс, Дж. Шлезінджер, З. Нейманн⁸, Дж. Сарторі⁹,

³ Гомза І. А. Суспільно-політичні рухи : навч. посіб. – К.: НаУКМА, 2018. 176 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12291/Gomza_Suspilno-politychni_rukhy.pdf – С. 10-11.

⁴ Там само. – С. 16-17.

⁵ Там само.

⁶ Шведа Ю. Р. Теорія політичних партій і партійних систем.: навч. посіб. / Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка. – Львів, 2003. 617 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://filelibsnu.at.ua/navchalno-metod/uchebniki/Shveda_Yu-Teoriya_politychnyx_partij_ta_partijnyx.pdf – С. 66.

⁷ Renney A. Government of Men. – Manchester: University Press, 1989.

⁸ Шведа Ю. Р. Теорія політичних партій і партійних систем.: навч. посіб. / Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка. – Львів, 2003. 617 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://filelibsnu.at.ua/navchalno-metod/uchebniki/Shveda_Yu-Teoriya_politychnyx_partij_ta_partijnyx.pdf – С. 41, 46, 47.

⁹ Sartori G. Parties and Party Systems: a Framework for Analysis. – Cambridge and N.Y.: Cambridge University Press, 1976. P. 370. – P. 56-67.

Дж. Ла Паломбара¹⁰, М. Вайнер¹¹, К. Джанда¹², М. Дюверже¹³, – у своїй науковій діяльності послуговувалися вузьким та широким розумінням політичної партії.

Використовуючи вузьке розуміння політичних партій О. Ренней¹⁴, Е. Даунс, Дж. Шлезінджер, З. Нейманн¹⁵, Дж. Сарторі¹⁶ та інші дослідники мали на увазі об'єднання людей, які прагнуть отримати доступ до розподілу політичної влади електоральним шляхом. Основна ціль членів політичної партії у такому випадку – перемога на виборах. Застосування такого визначення накладає ряд обмежень на дослідження. Вивчення партій та режимів, де відсутня політична боротьба між різними силами або/та не існує інституту виборів чи вони мають лише символічне значення (наприклад, однопартійні режими), при застосуванні вузького розуміння поняття «політична партія» може викликати труднощі.

Якщо застосовувати широке розуміння політичної партії, яким послуговувалися Дж. Ла Паломбара¹⁷, М. Вайнер¹⁸, К. Джанда¹⁹, М. Дюверже²⁰, то політична партія означатиме не просто об'єднання людей для здобуття влади. Об'єднання людей у партію в широкому значенні означає, що члени партії поділяють спільні інтереси, ідеї, цінності, переконання, бачення майбутнього. Діяльність політичної партії є колективною дією, що спрямована на здобуття політичної влади та участь у здійсненні політичних процесів. Водночас політичні партії мають брати до уваги інтереси верств населення, які вони представляють, оскільки саме користуючись їхньою підтримкою члени політичної партії можуть отримати доступ до розподілу влади.

¹⁰ LaPalombara J., Weiner M. Political Parties and Political Development. - Princeton: Princeton University Press, 1966. – P. 487.

¹¹ Ibid.

¹² Джанда К. Сравнение политических партий: исследования и теория // Современная сравнительная политология. Хрестоматия. – М.: Московский общественный научный фонд, 1997. С. 84-143.

¹³ Дюверже М. Политические партии. Переводчик Зимина Л. А. – М.: Академический проект, 2001. 559 с.

¹⁴ Renney A. Government of Men. – Manchester: University Press, 1989.

¹⁵ Шведа Ю. Р. Теорія політичних партій і партійних систем.: навч. посіб./ Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка. – Львів, 2003. 617 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://filelibsnu.at.ua/navchalno-metod/uchebniki/Shveda_Yu-Teoriya_politychnykh_partij_ta_partijnnykh.pdf — С. 40, 41, 46, 47.

¹⁶ Sartori G. Parties and Party Systems: a Framework for Analysis. – Cambridge and N.Y.: Cambridge University Press, 1976. P. 370. – P. 54-67.

¹⁷ LaPalombara J., Weiner M. Political Parties and Political Development. - Princeton: Princeton University Press, 1966. P. 487. – P. 50-60.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Джанда К. Сравнение политических партий: исследования и теория // Современная сравнительная политология. Хрестоматия. – М.: Московский общественный научный фонд, 1997. С. 84-143.

²⁰ Дюверже М. Политические партии. Переводчик Зимина Л. А. – М.: Академический проект, 2001. 559 с. – С. 15-22.

Окрім застосування вузького та широкого розуміння політичних партій серед дослідників, існують різні традиції (підходи) до вивчення цих політичних об'єднань. У дослідженні політичних партій виділяють дві головні історично сформовані традиції: англо-американську та романо-германську. Якщо представники англо-американської традиції (Дж. Локк²¹, Т. Гоббс²², Д. Юм²³, А. де Токвіль²⁴ та інші) звертали увагу на середовище, в якому діє партія, та її взаємодію із суспільством, то представники романо-германської (Р. Міхельс²⁵, М. Дюверже²⁶, М. Вебер²⁷, М. Я. Острогорський²⁸ та інші) зосереджувалися навколо взаємодії партії, суспільства та держави і особливостях структури політичних партій.

Томас Гоббс (1588-1679 рр.), автор праці «Філософські основи вчення про громадянина», вважав, що чинником утворення політичної партії є угода чи вплив чиеїсь влади. Для Т. Гоббса партії були негативним явищем, тому що кожна з них, на думку філософа, виражає інтереси лише своїх членів, що суперечать один одному. Таким чином, неможливо віднайти консенсус і прийти до єдиного рішення в управлінні державою. На думку вченого ситуація зміниться за умов, коли члени партії почнуть ставити державні та суспільні потреби вище за власні²⁹.

На думку ж Джона Локка (1632-1704 рр.), що обґрунтував природне походження суспільства та держави у «Двох трактатах про врядування», політичні партії є захисником природних прав представників суспільних класів в парламенті. Головним завданням політичних партій є збереження та розширення прав та свобод громадян³⁰.

²¹ Локк Дж. Два трактати про врядування. Переводчик Тереха О., Димерець Р. — К.: Основи, 2001. 233 с. — С. 50-55.

²² Гоббс Т. Философские основания учения о гражданине. Переводчик Погосский В. — Мн.: Харвест, 2001. 304 с. — С. 107-122.

²³ Юм Д. О партиях вообще./Сочинения. Т. 2. Переводчик Церетели С. И. — М.: Мысль, 1996. 735 с. — С. 511-518.

²⁴ Токвиль А. де. Демократия в Америке. Переводчик Олейник В.П., Орлова Е.П., Малахова И.А., Иванян И.Э., Ворожцова Б. Н. — М.: Прогресс, 1992. 554 с. — С. 144-149.

²⁵ Михельс Р. Социология политических партий в условиях демократии. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://v4.conf.udsu.ru/files/1303479468.pdf>

²⁶ Дюверже М. Политические партии. Переводчик Зимина Л. А. — М.: Академический проект, 2001. 559 с.

²⁷ Вебер М. Социология. Загальноісторичні аналізи. Політика. Перекладач Погорілий О. — К.: Основи, 1998. 534 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://litopys.org.ua/weber/wbs08.htm>

²⁸ Острогорский М. Я. Демократия и политические партии. — М.: Российская политическая энциклопедия, 1997. 640 с. — С. 78-81.

²⁹ Гоббс Т. Философские основания учения о гражданине. Переводчик Погосский В. — Мн.: Харвест, 2001. 304 с. — С. 107-122.

³⁰ Локк Дж. Два трактата про врядування. Переводчики Тереха О., Димерець Р. — К.: Основи, 2001. 233 с. — С. 50-55.

На думку автора праці «Про партії загалом» Девіда Юма (1711-1776 рр.), партії є історично сформованими об'єднаннями. Однак їхня діяльність має руйнівні наслідки, оскільки впливає на управління держави, що може призвести до деградації інституту управління. Також існування політичних партій загострює класові протиріччя й не дозволяє повноцінно впровадити політичні рішення. На думку Д. Юма, парламентські партії спеціально приймали закони, які важко було реалізувати, таким чином забезпечуючи собі доступ до розподілу влади без обмежень з боку законодавства. Проте існування політичних партій, на думку Д. Юма, має й позитивні аспекти, зокрема, обмеження влади монарха, що убезпечує від скочування монархії до тиранії³¹.

Алексіс де Токвіль (1805-1859 рр.), вивчаючи політичний устрій США, був переконаний, що політичні партії є природно сформованими. Коли люди користуються своїм правом на об'єднання, то вони на основі спільних інтересів та переконань створюють певні місцеві асоціації. Коли діяльність цих асоціацій набуває регіонального та політичного характеру, то ці групи перетворюються з асоціацій на партії. На думку А. де Токвіля, діяльність політичних партій призводить до ускладнення політичного управління державою, оскільки члени партії представляють інтереси різних груп, яким складно йти на компроміси чи шукати спільні рішення³².

Отож, представники англо-американської традиції вивчення політичних партій вказували на природний спосіб формування політичних партій. Вони негативно ставилися до діяльності тогочасних політичних партій, проте звертали увагу на позитивні аспекти існування цих політичних об'єднань, а саме: захист природних прав та інтересів громадян та обмеження абсолютної влади.

Представник романо-германської традиції вивчення політичних партій Мойсей Якович Острогорський (1854-1919 рр.) виклав свої ідеї у праці «Демократія і політичні партії». Він виділив три типи конфліктів у соціальних

³¹ Юм Д. О партиях вообще. / Сочинения. Т. 2. Переводчик Церетели С. И. – М.: Мысль, 1996. 735 с. – С. 511-518.

³² Токвиль А. де. Демократия в Америке. Переводчики Олейник В. П., Орлова Е. П., Малахова И. А., Иванян И. Э., Ворожцова Б. Н. – М.: Прогресс, 1992. 554 с. – С. 144-149.

відносинах: між суспільством та партією, що представляє інтереси лише певної частини суспільства; між електоратом і партією; між партійними членами та представниками партії, що займають керівні посади. Також дослідник звернув увагу на бюрократизацію партії, що мала розпочатися з первісної ланки, яка утворила стійкий зв'язок між партійним керівництвом та виборцями. Вчений називає цю первісну ланку «кокус»³³. Кокус включає в себе частину найбільш відданих членів партії, які утворюють спеціалізований партійний орган. Цей орган має забезпечувати зв'язок партії з потенційними прихильниками та виборцями за рахунок маніпулювання інформацією та ресурсами. За умов централізації влади в партії завданням кокусу стає залучити до прихильників якомога більшу кількість різних суспільних груп, навіть якщо їхні інтереси суперечать один одному. На думку вченого, демократія за таких умов не є можливою, тому що замість представлення потреб населення партії бореться за власні політичні позиції та владу³⁴.

Соціолог Макс Вебер (1864-1920 pp.), автор «Покликання до політики», звертав увагу на організаційну структуру політичних партій. Головною метою членів партії є здобуття посад, що дозволять здійснювати владу. Для втілення своєї мети партія створює «підприємство», яке має шукати спонсорів та прихильників партії для доступу до ресурсів та управління, маніпулювання ними. Водночас партійна структура не є застиглою, вона має постійно змінюватися та розвиватися зважаючи на зміну кількості партійних членів, прихильників, наявності ресурсів. У такий спосіб відбувається бюрократизація партії зі створенням чіткої організаційної структури, наприклад, створення посади партійного боса, що має забезпечувати фінансування діяльності партії³⁵.

Роберт Міхельс (1876-1936 pp.) у роботі «Соціологія політичної партії в умовах демократії» стверджував, що під словом «демократія» необхідно розуміти «олігархію», оскільки партії мають тенденцію перетворюватися на олігархічну структуру. На думку Р. Міхельса, це відбувається через те, що маси

³³Острогорский М. Я. Демократия и политические партии. – М.: Российская политическая энциклопедия, 1997. 640 с. – С.99-197.

³⁴Там само. – С.99-197.

³⁵Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика. Перекладач Погорілий О. – К.: Основи, 1998. 534 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/weber/wbs08.htm>

людей не мають можливості контролювати діяльність партій. Для управління необхідна чітка бюрократична організація. Керівництву в свою чергу доводиться звертатися до заможних членів партії для фінансування та отримання ресурсів. Таким чином, поступово відбувається перетворення масової партії на олігархічну організацію, у якій пріоритетними стають потреби власників ресурсів³⁶.

Соціолог Моріс Дюверже (1917-2014 рр.), автор праці «Політичні партії» у своїх дослідженнях звертав увагу на структуру партій. На думку М. Дюверже, політична партія – це насамперед група людей, що об'єднані спільною організаційною структурою. При цьому методи діяльності, ідеологічний напрямок, соціальний склад партії та виборці визначаються протягом процесу діяльності партії. Кожна партія має такі структурні елементи як секції та комітети. В залежності від переважання одних елементів над іншими відрізняється і рід діяльності політичної партії³⁷.

Отож, представники романо-германської традиції вивчення політичних партій звертали увагу на організаційну структуру та бюрократизацію партій. Також вчених цікавила взаємодія політичних партій та суспільних груп.

Отож, універсального визначення політичної партії не існує. Загалом, під «політичною партією» варто розуміти групу людей, що об'єднані за рахунок організаційної структури, спільних ідей, інтересів, потреб, поділяють спільні цінності та утопічне бачення майбутнього; метою яких є отримання доступу до розподілу ресурсів та здійснення політичної влади. Партія досягає своєї мети специфічними методами (наприклад, через виборчий процес).

1.2. Функції політичних партій.

Важливим аспектом, що відрізняє політичні партії від інших об'єднань громадян є функції, якими визначається їхня діяльність. Зазвичай, функції корелюються з потребами членів партії та потребами суспільних груп. Функції

³⁶ Михельс Р. Социология политических партий в условиях демократии. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://v4.conf.udsu.ru/files/1303479468.pdf>

³⁷ Дюверже М. Политические партии. Переводчик Зимина Л. А. – М.: Академический проект, 2001. 559 с. – С. 9-22.

політичних партій можуть бути формалізованими, тобто визначеними законом, або неформалізованими. Подібні до притаманних політичним партіям функції можуть виконувати й інші суспільні об'єднання або явища політичної системи, однак саме політичні партії ефективно реалізують їх.

Загалом, політичні функції партій можна розподілити на дві великі сфери: функції у широкому значенні та функції у вузькому значенні³⁸.

У широкому значенні функції політичних партій виходять з їхнього походження та місця у політичній системі. Наприклад, до них відноситься функції формування соціальних потреб, рекрутування нових членів, участь у виборчому процесі³⁹.

У вузькому значенні політичні партії мають спеціалізовані функції, що безпосередньо стосуються діяльності партій. Наприклад, створення правлячої еліти, формування громадської думки, забезпечення контактів між державою та суспільством, інтеграція суспільства у політичну систему, створення політичних доктрин тощо⁴⁰.

До знакових функцій політичних партій варто віднести політичну (боротьбу за владу), участь у виборах, мобілізаційну, функцію об'єднання та роз'єднання членів суспільства, інтеграційну (консолідація інтересів), репрезентативну (представлення інтересів певних груп суспільства).

Зважаючи на сфери діяльності політичної партії, можна виділити політичні, соціальні, державно-публічні та організаційні функції⁴¹. Ці функції взаємопов'язані одна з одною і точно віднести певну функцію до певної сфери вкрай важко, оскільки наслідки їх реалізації проявляються в усіх сферах.

До політичних функцій можна віднести функції, що впливають на ціннісні переконання членів партій та суспільних груп, місце партії у політичній системі тощо. Основною функцією політичних партій, яка втілює мету їхнього існування, є функція політична: боротьба за владу. Саме доступ до влади (яка,

³⁸ Шведа Ю. Р. Теорія політичних партій і партійних систем.: навч. посіб. / Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка. – Львів, 2003. 617 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://filelibsnu.at.ua/navchalno-metod/uchebniki/Shveda_Yu-Teoriya_politychnyx_partij_ta_partijnynx.pdf – С. 291.

³⁹ Там само. – С. 291.

⁴⁰ Там само.

⁴¹ Там само. – С. 292-293.

між іншим, теж є ресурсом) дозволяє партіям впливати на розподіл та перерозподіл ресурсів, актуалізувати суспільні проблеми через вплив на формування порядку денного органів влади, відстоювати інтереси своїх прихильників.

До соціальних функцій варто віднести функції, які впливають на соціальну структуру суспільства⁴². Наприклад, функція об'єднання та роз'єднання суспільних груп. Окрім того, що політичні партії самі по собі уже є об'єднанням громадян, вони об'єднують навколо своєї діяльності певну групу осіб, чий інтереси чи ідеали відповідають програмі партії. Водночас із проявом цієї об'єднуючої функції виникає й прояв функції роз'єднання суспільства. Оскільки частина громадян може не поділяти переконань та планів певної політичної партії, то вони займають опозиційне положення щодо неї. Таким чином, суспільство поділяється на прихильників партії, які є об'єднаними навколо неї, противників та громадян, що мають нейтральне ставлення до партії. Тобто незважаючи на те, що партії притаманна функція консолідації інтересів, партія не може завжди охопити інтереси усього населення держави (можливе виключення – партії за тоталітарних режимів, однак в цьому випадку це може бути квазі-охоплення інтересів усіх громадян).

Також об'єднанням обох типів функцій: соціальних та політичних – є участь партій у виборах та мобілізація населення. Одним зі основних способів здобуття влади (зокрема, у демократичних режимах) для політичних партій є виборчий процес. Саме тому однією з функцій партій є мобілізація населення. Завдяки політичній рекламі, передвиборчій програмі, у якій має бути представлений образ ідеального для виборця майбутнього, який партія обіцяє втілити, засобам маніпулювання тощо політичні партії намагаються залучити якомога більшу кількість своїх прихильників до виборчого процесу.

Також важливою політично-соціальною функцією є інтеграція інтересів населення. Для забезпечення свого існування держава має задовольняти

⁴² Шведа Ю. Р. Теорія політичних партій і партійних систем.: навч. посіб. / Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка. – Львів, 2003. 617 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://filelib.snu.at.ua/navchalno-metod/uchebniki/Shveda_Yu-Teoriya_politychnykh_partij_ta_partijnnykh.pdf – С. 292-293.

потреби громадян. Політичні партії є посередником між державою та суспільними групами. Саме партії узагальнюють різноманітні потреби громадян, намагаються знайти вирішення суспільних проблем завдяки нормотворчій діяльності. Таким чином, політичні партії здійснюють консолідацію інтересів громадян та доносять їх до органів влади.

До державно-публічних функцій політичних партій відносяться ті, що пов'язані з місцем партії у політичній системі, зокрема, у законодавчих органах держави⁴³. Наприклад, завдяки консолідації, інтеграція різноманітних інтересів та здобуттю влади політичні партії здатні представляти інтереси громадян в законотворчих державних органах. Зокрема, у парламенті за умов наявності декількох політичних партій створюється можливість урегулювання суспільних конфліктів через пошук спільних рішень за допомогою консенсусу чи компромісу. Також завдяки своєму місцю в системі політичні партії виступають посередником між державними органами та суспільством.

Організаційні функції політичних партій полягають у їхній діяльності як певної організації, групи⁴⁴. Це, зокрема, функції, що стосуються внутрішньопартійних питань. Наприклад, рекрутування нових членів, структуризація посад, розподіл повноважень та обов'язків у партії.

Окрім загальних функцій політичних партій, деякі дослідники та філософи виділяли додаткові функції. Варто звернути увагу, на функції політичних партій, які виділяв італійський філософ та теоретик марксизму Антоніо Грамши (1891-1937 рр.), оскільки його розуміння «гегемонії» буде використане в роботі в подальшому. Окрім боротьби за владу (політична функція) та функції представництва А. Грамши виділяв арбітражну, культурну та поліцейську функції⁴⁵.

Арбітражна функція політичної партії полягає в тому, що вони здатні частково перебирати функції судової влади. Це проявляється у змозі

⁴³ Шведа Ю. Р. Теорія політичних партій і партійних систем.: навч. посіб. / Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка. – Львів, 2003. 617 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://filelibsnu.at.ua/navchalno-metod/uchebniki/Shveda_Yu-Teoriya_politychnyx_partij_ta_partijnix.pdf – С. 292.

⁴⁴ Там само. – С. 293.

⁴⁵ Грамши А. Тюремные тетради. – Электронная библиотека. Гражданское общество в России. 361 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.civisbook.ru/files/File/Gramshi,tetradi.pdf> – С. 351.

політичних партій шукати спільних рішень для вирішення проблем групи, яку вони представляють, та інших груп. Тобто функція арбітражу відповідає змозі політичних партій залагоджувати суспільні конфлікти. Також за А. Грамши партія адаптує свою діяльність відповідно до змін потреб та інтересів її членів, її прихильників та неворожих до неї соціальних груп⁴⁶.

Культурна функція політичної партії дозволяє їй створити у свідомості громадян власний образ як важливого елементу наявної системи, завдяки якому відбувається реалізація принципів суспільної справедливості, прийняття та втілення рішень. А. Грамши вказав, що культурна функція за діяльності тоталітарних партій переважає над усіма іншими функціями. Зокрема, це може проявитися в тому, що політичні питання розглядаються крізь призму культури, тому вони розуміються як такі, які не можуть бути вирішеними. Оскільки культурна функція пов'язана зі створенням певного образу в свідомості громадян, то втілюючи її політичні партії використовують засоби агітації, пропаганди та політичного маніпулювання. Саме завдяки цій функції партія здатна залучити до своїх прихильників представників різноманітних суспільних верств⁴⁷.

Політична партія виконує також поліцейську функцію, тобто охороняє та підтримує існуючий політичний порядок. Реалізація цієї функції за А. Грамши може сприяти різноманітним цілям партії: захисту домінуючих позицій, що дозволяють отримати владу; розвитку політичного та громадянського суспільства; підтримці бажання суспільства зберегти наявний лад. Водночас методи втілення поліцейської функції різноманітні: формальні та неформальні. Наприклад, методами є репресії, використання пропаганди та юридичних законів, переконання тощо⁴⁸.

Також А. Грамши виділяв два типи характеру реалізації поліцейської функції політичних партій: прогресивний та регресивний. Прогресивність поліцейської функції проявляється тоді, коли діяльність партія направлена на утримання

⁴⁶ Грамши А. Тюремные тетради. – Электронная библиотека. Гражданское общество в России. 361 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.civisbook.ru/files/File/Gramshi,tetradi.pdf> – С. 351-352.

⁴⁷ Там само. – С. 351-352.

⁴⁸ Там само. – С. 351-353.

суспільних змін у рамках законів та інституціоналізації нових тенденцій розвитку суспільства. Важливо те, що політична партія сама має змогу ініціювати зміни в суспільстві. Прогресивний характер втілення поліцейської функції свідчить про те, що партія зважає на розвиток суспільства⁴⁹.

Регресивний характер поліцейської функції проявляється за умов бажання партії зберегти своє положення всупереч інтересам та змінам у розвитку суспільства. Таким чином, зміни та нові тенденції у суспільстві подавляються. Особливістю партії за регресивної реалізації поліцейської функції є притаманна їй бюрократичність. Для А. Грамши «бюрократичність партії» означає те, що партія є лише виконавцем функції, тобто її члени виконують завдання технічно і не роздумують над наслідком своїх дій для суспільства⁵⁰.

Отже, функції політичних партій є тими особливостями, що вирізняють їх поміж других об'єднань громадян. Функції можна розділити за сферою, у якій вони реалізуються, а саме: політичні, соціальні, державно-публічні та організаційні функції. Також теоретик марксизму А. Грамши виділяв арбітражну, культурну та поліцейську функції політичних партій. Водночас чітко віднести певний аспект діяльності партії до певного типу функцій однозначно не можна, оскільки наслідки їх втілення проявляються в усіх сферах політичного життя.

1.3. Типології політичних партій.

Для того, щоб зробити дослідження політичних партій більш зручним, дослідники вдавалися та вдаються до такого способу спрощення як типології та класифікації. Багато дослідників політичних партій вдавалися до методу класифікацій у своїх роботах. Проте варто пам'ятати, що виокремлення типів політичних партій є умовним та узагальненим, тобто реальні партії можуть не відповідати ряду критеріїв свого типу.

⁴⁹ Грамши А. Тюремные тетради. – Электронная библиотека. Гражданское общество в России. 361 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.civisbook.ru/files/File/Gramshi_tetrad.pdf – С. 353-354.

⁵⁰ Там само. – С. 353-354.

Критерії, що закладені в основу типів політичних партій, різноманітні: тип членства, організаційна будова, ідеологічне спрямування, положення у політичній системі тощо.

До типологізації політичних партій вдавалися різні дослідники, серед яких Д. Юм, А. де Токвіль, М. Вебер, Дж. Сарторі, М. Дюверже та інші.

Англійський дослідник Д. Юм обрав критерієм типологізації політичних партій інтереси, що послуговували причиною їх утворення. Він виділяв особисті та реальні партії. Особливість таких партій як особисті в тому, що вони засновані на стосунках між її членами. На відміну від них, реальні партії засновані на основі спільності інтересів їхніх членів. Реальні партії Д. Юм поділяв також за критерієм основи, на якій вони створені. Вчений виділяв реальні партії на спільності інтересів, на спільності принципів та на спільності прихильностей⁵¹.

Для французького дослідника А. де Токвіля існували два типи політичних партій: великі та дрібні. Проте вони виділяються не на основі чисельності своїх членів. Критерієм виокремлення політичних партій для дослідника слугував спосіб діяльності партій. Великі партії виникають під час соціальних збуджень, зокрема, революцій. Їхнім основним завданням є переосмислення існуючого політичного ладу, його зміни, наприклад, через насильницькі зміни, та встановлення нового. Дрібні ж партії, на думку дослідника, виникають за відсутності суспільного напруження. Вони є результатом поступових змін у державі⁵².

Соціолог М. Вебер поділяв політичні партії на основі їхньої діяльності на партії патронажу, партії інтереси та світоглядні партії. Основним завданням партій патронажу є отримання влади та посад. Партії інтересів у своїй діяльності керуються потребами певних соціальних верств. Світоглядні партії керуються певною ідеологією у своїй практичній роботі⁵³.

⁵¹ Юм Д. О партиях вообще. / Сочинения. Т. 2 Переводчик Церетели С. И. – М.: Мысль, 1996. 735 с. – С. 511-518.

⁵² Токвиль А. де. Демократия в Америке. Переводчики Олейник В. П., Орлова Е. П., Малахова И. А., Иванян И. Э., Ворожцова Б. Н. – М.: Прогресс, 1992. 554 с. – С. 144-149.

⁵³ Вебер М. Социология. Загальноісторичні аналізи. Політика. Перекладач Погорілий О. – К.: Основи, 1998. 534 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/weber/wbs08.htm>

Незважаючи на те, що Дж. Сарторі зосередив свою діяльність навколо вивчення партійних систем, він теж вдався до виокремлення типів політичних партій. За критерій дослідник обрав ступінь репрезентативності політичних партій, який включає два елементи: коаліційний потенціал партії та потенціал політичного шантажу. За Дж. Сарторі, існують істотні та неістотні партії⁵⁴.

Коаліційний потенціал політичної партії полягає в тому, чи здатна вона впливати на коаліції в уряді. Істотні партії мають досить ресурсів, щоб впливати на партійну систему в цілому. Варто звернути увагу, що істотними вважаються партії просистемні, в той час як опозиційні до політичної системи партії, незважаючи на кількість місць у парламенті, не є істотними. До неістотних партій дослідник відносив партії, що неспроможні отримати багато голосів виборців. Вони часто функціонують заради створення ілюзії багатопартійної системи. Неістотні партії не є членами коаліцій, вони не мають змоги сильно впливати на перебіг подій⁵⁵.

Що ж до другого критерію щодо потенціалу політичного шантажу, то його дослід пропонував застосовувати до антисистемних партій, оскільки вони не мають коаліційного потенціалу. Цей критерій означає можливість антисистемної партії чинити відчутний вплив на середовище та поведінку просистемних партій. Це може проявитися у тому, що наявність антисистемної партії змушує просистемні шукати новий електорат. Для дослідника такий вплив можуть мати достатньо великі (територіально та організаційно) та сильні антисистемні партії⁵⁶.

За Дж. Сарторі політична партія може вважатися істотною, якщо виконується одна з умов: партія має або великий коаліційний потенціал, або великий потенціал політичного шантажу⁵⁷.

Важливий та значний внесок у вивчення та класифікацію політичних партій зокрема вніс М. Дюверже. Він виділяв партії на основі типів організації

⁵⁴ Sartori G. Parties and Party Systems: a Framework for Analysis. – Cambridge and N.Y.: Cambridge University Press, 1976. 370 p. – P. 18-56.

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Шведа Ю. Р. Теорія політичних партій і партійних систем.: навч. посіб. / Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка. – Львів, 2003. 617 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://filelibsnu.at.ua/navchalno-metod/uchebniki/Shveda_Yu-Teoriya_politychnykh_partij_ta_partijnykh.pdf – С. 392-394.

⁵⁷ Там само.

політичної партії (кадрові та масові), їхнього походження (парламентські та позапарламентські), на основі зосередження влади (централізовані та децентралізовані)⁵⁸.

На основі типів організації партій за М. Дюверже існують кадрові та масові партії. Особливість кадрових партій в тому, що метою її членів є перемога на виборах. Тому вони активізують свою діяльність напередодні електоральних процесів. Зазвичай, кадрові партії мають слабку організаційну структуру. Членство у кадрових партіях часто нефіксоване. Партія будує свою діяльність навколо своїх лідерів, які, зазвичай, є відомими особами чи мають доступ до ресурсів. Основним завданням лідерів таких партій є одержання доступу до влади через отримання високих керівних посад у державних органах, тому часто діяльність кадрових партій співпадає з державним курсом. Оскільки основне завдання кадрової партії – перемога на виборах, то вона не має чіткого ідеологічного спрямування, щоб охопити якомога більше можливих груп виборців⁵⁹.

На відміну від кадрових партій, масові партії намагаються діяти у партійній системі постійно. Зазвичай, їм притаманні фіксоване членство, розгалужені партійні організації (місцеві осередки), що діють на постійній основі, чітка ієрархічна структура та розвинений бюрократичний апарат. За твердженням М. Дюверже, масові партії більш схильні мати ідеологічне спрямування⁶⁰.

За походженням М. Дюверже виокремлював парламентські (внутрішнього походження) та позапарламентські (зовнішнього походження) політичні партії⁶¹.

Партії парламентського (внутрішнього) походження виникають, коли у політичній системі уже існує колегіальний законодавчий орган (парламент) та розвинений інститут виборів. Такі партії можуть створюватися на основі уже існуючих партій, виборчих блоків тощо⁶². Наприклад, партія «Єдина Росія» є

⁵⁸ Дюверже М. Политические партии. Переводчик Зимина Л. А. – М.: Академический проект, 2001. 559 с. – С. 116-120.

⁵⁹ Там само.

⁶⁰ Там само. – С. 120-123.

⁶¹ Там само. – С. 22-37.

⁶² Там само. – С. 22-29.

партією внутрішнього походження. Вона заснована у 2001 р. через об'єднання партії «Єдність», виборчих блоків «Вітчизна – Уся Росія» та «Наш Дім – Росія»⁶³.

Виникнення партій позапарламентського або зовнішнього походження відбувається водночас зі змінами у політичній системі, наприклад, розширенням виборчих прав або створенням парламенту⁶⁴. Як приклад можна привести партію «Народний фронт за демократію та справедливість» Еритреї. Підґрунтям для цієї партії став рух, що мав на меті незалежність Еритреї від Ефіопії – «Народний фронт звільнення Еритреї»⁶⁵. Із отриманням незалежності держави у 1993 р. та початком формування парламентської системи цей рух поступово, до лютого 1994 р., переструктуризувався у політичну партію⁶⁶.

На основі зосередження влади М. Дюверже виділяв централізовані та децентралізовані політичні партії. Для централізованих партій характерне зосередження влади (а, отже, й можливості розподілу ресурсів) у керівних органах. Низові структури централізованих політичних партій мають обмежену самостійність. На противагу їм, у децентралізованих політичних партіях низові структури мають змогу більш-менш самостійно ухвалювати рішення⁶⁷.

Цей розподіл стосується не лише можливості приймати рішення та контролю над ресурсами. Такий тип поділу можливий у питаннях програми партії. Можлива ідеологічна децентралізація, коли як керівні, так і низові осередки політичної партії дотримуються основних положень програми, проте у інших питаннях допускають різні точки зору. Така ідеологічна децентралізація може призвести до утворення фракцій у середині партії⁶⁸. Наприклад, ідеологічна децентралізація притаманна Ліберально-демократичній партії Японії. Основні положення її програми зосередженні навколо питань регулювання економіки держави, в той час як різноманітні фракції (наприклад, політико-аналітична Рада Сеїва, Рада Хеїсеї, Кочікаї) зосереджують свою увагу на різноманітних

⁶³ O'Neil P. H., Fields K., Share D. Cases in comparative politics. Third edition. – New York: W. W. Norton & Company, 2010. 619 p. – P. 228.

⁶⁴ Дюверже М. Политические партии. Переводчик Зими́на Л. А. – М.: Академический проект, 2001. 559 с. – С. 29-37.

⁶⁵ Markakis J. Eritrea's National Charter. – The University of Crete, 2010. 4 p. – P. 3-4.

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ Дюверже М. Политические партии. Переводчик Зими́на Л. А. – М.: Академический проект, 2001. 559 с. – С. 98-106.

⁶⁸ Там само.

питаннях: Рада Сеіва – на питаннях забезпечення гідних умов праці, Рада Хеісеі – на питаннях транспортного забезпечення Японії, відносинах із державами-сусідами, роботі «синіх комірців», Кочікаі – на питаннях медицини та роботі «білих комірців»⁶⁹.

Отож, для зручного вивчення політичних партій застосовуються різноманітні типології та класифікації. В основу типологій можуть бути покладені різноманітні критерії: тип членства, інтереси, що є основою утворення партій, основа їхньої діяльності, ступінь репрезентативності, походження, організаційна структура, особливість зосередження влади та контролю над ресурсами, можливість ідеологічних відмінностей осередків партії тощо. Варто звернути увагу, що визначення типів політичних партій є спрощеними, тому відповідність політичних партій певному типу може бути умовною.

1.4. Класифікації партійних систем.

Політичні партії діють в середовищі. Щоб повноцінно вивчити діяльність партії, необхідно звернути увагу на її взаємодію та взаємозв'язки з іншими політичними гравцями, поведінку та місце в політичній системі. Через оцінювання партійної системи можливо визначити характерні риси певної партії, віднести її до певного типу, оцінити її попередню діяльність та створити модель поведінки подібних їй партій.

Загалом від «партійною системою» варто розуміти організоване об'єднання, частини якого взаємопов'язані між собою, їхня співпраця має постійний та обумовлений певними закономірностями характер. Основні підходи до вивчення та розуміння партійних систем виклали у своїх роботах К. Р. Лютер⁷⁰, П. Майєр⁷¹, Г. Сміт⁷². До класифікацій партійних систем вдавалися такі дослідники як М. Дюверже⁷³, Дж. Ла Паломбара та М. Вайнер⁷⁴, Ж. Блондель⁷⁵, Є. Вятр⁷⁶, Дж. Сарторі⁷⁷.

⁶⁹ Мак-Клейн Дж. Л. Япония. От сегуната Токугавы – в XXI век. Переводчик Красулина Е. А. – М.: АСТ–Астрель, 2011. 895 с. – С. 781-822.

⁷⁰ Luther K. R. Dimensions of Party System Change: The case of Austria. // West European Politics. Oxford: Oxford University Press, Oct.1989. Vol. 12, No. 4. – P. 3-27.

⁷¹ Mair P. The Parameters of Party Systems // Party Politics, 2008. No 14 (2). – P. 147-166.

⁷² Smith G. A. System Perspective on Party System Change. // Journal of Theoretical Politics, 1989. No 1 (3). – P. 349-363.

⁷³ Дюверже М. Политические партии. Переводчик Зимина Л. А. – М.: Академический проект, 2001. 559 с. – С. 266-347.

К. Р. Лютер виокремлював три основні елементи партійних систем, на які варто звернути увагу для детального вивчення. Першим елементом є політичні партії як учасники суспільно-політичних процесів. Другою складовою партійної системи є взаємодія політичних партій у різноманітних сферах: виборчій, парламентській, корпоративній, бюрократичній тощо. Третім елементом, що заслуговує вивчення, є партійна взаємодія, інтеракція на різних рівнях системи: локальному, регіональному, національному⁷⁸.

П. Майєр виділяв три рівні партійних систем: горизонтальний, вертикальний та функціональний. Горизонтальний рівень визначається такою характеристикою як ступінь сегментації або гетерогенності виборців політичних партій. Вертикальний рівень системи характеризується конкуренцією політичних партій на різних державних рівнях. Функціональний рівень має показати моделі взаємодії партій у різних сферах та різних державних рівнях. На думку П. Майєра, на кожному рівні можливе утворення особливої системи міжпартійної взаємодії⁷⁹.

Партійна система є не просто набором партій. Для Г. Сміта ключовим у партійній системі є між партійна взаємодія. При розгляді партійних систем необхідно звернути увагу на дві ознаки. Перша – це кількість двосторонньої партійної інтеракції, взаємозв'язків у системі. Друга – власне якою є взаємодія між партіями, якої форми вона набуває, на яких саме рівнях відбувається⁸⁰.

Для М. Дюверже партійна система є сукупністю відносин між політичними партіями, що має такі ознаки як кількість партій, їхні розміри, модель творення коаліцій, географічна локалізація партій тощо. За критерій класифікації партійних систем дослідник використовував критерій кількості політичних партій, які легально борються за владу⁸¹. Він виокремив однопартійну систему,

⁷⁴ LaPalombara J., Weiner M. *Political Parties and Political Development*. - Princeton: Princeton University Press, 1966. 487 p. – P. 177-200.

⁷⁵ Blondel J. *Types of Party Systems* // *The West European Party System*. Oxford: Oxford University Press, 1990. P. 302–310.

⁷⁶ Вятр Е. Социология политических отношений. Переводчик Скляр В. И., Николаев А. Н. – М.: Прогресс, 1979. 463 с.

⁷⁷ Sartori G. *Parties and Party Systems: a Framework for Analysis*. – Cambridge and N.Y.: Cambridge University Press, 1976. 370 p. – P. 117-244.

⁷⁸ Luther K. R. *Dimensions of Party System Change: The case of Austria*. // *West European Politics*. Oxford: Oxford University Press, Oct.1989. Vol. 12, No. 4. P. 3-27. – P. 3-7.

⁷⁹ Mair P. *The Parameters of Party Systems*.// *Party Politics*, 2008. No 14 (2). P. 147-166. – P.155-160.

⁸⁰ Smith G. A. *System Perspective on Party System Change*.// *Journal of Theoretical Politics*, 1989. No 1 (3). P. 349-363. – P. 349-350.

⁸¹ Дюверже М. Политические партии. Переводчик Зимина Л. А. – М.: Академический проект, 2001. 559 с. – С. 266.

що притаманна авторитарним режимам, двопартійну та багатопартійну систему, які притаманні демократичним режимам⁸².

Ж. Блондель у своїй класифікації партійних систем використовує кількісний критерій та такий критерій як «сила партії» (результат на виборах та можливість впливу на політичну систему). Залежно від кількості отриманих голосів виборців партії можуть бути: великими (близько 40% голосів виборців), середніми (близько 20%), менш середніми (близько 15%), малими (близько 10%), дуже малими (менше 10%). Залежно від поєднання різних типів партій за Ж. Блонделем можна виокремити двопартійну, двопартійну-з-половиною, багатопартійну з домінуючою партією та просто багатопартійну партійну систему⁸³.

Для польського дослідника Є. Вятра партійна система була сукупністю відносин між тими політичними партіями, що діють на легальній основі. Міжпартійні відносини можуть проявлятися у боротьбі за здобуття влади⁸⁴. Класифікація Є. Вятра, яку він виклав у роботі «Соціологія політичних відносин» 1979 р., базується на критерії розрізнення кількості партій, особливостей політично-економічної системи, в яких партії діють, а саме: соціалістичний чи буржуазний напрямок розвитку системи. Варто розуміти, що останній критерій зумовлений політичними поглядами дослідника та особливостями політичної системи в Польщі (Польській Народній Республіці) на момент написання праці. Робота Є. Вятра досі є корисною. Дослідник виділив партійні системи капіталістичних держав та партійні системи соціалістичних держав⁸⁵.

Партійні системи капіталістичних держав Є. Вятр у свою чергу розділив на альтернативні партійні системи (систему багатопартійної роздробленості, двоблокову та двопартійну системи), за яких існує принаймні один колектив, організований як партія, що спроможний замінити правлячу на даний момент групу; та безальтернативні системи (система кооперації партій, систему партій

⁸² Дюверже М. Политические партии. Переводчик Зимина Л. А. – М.: Академический проект, 2001. 559 с. – С. 268, 288, 318.

⁸³ Blondel J. Types of Party Systems // The West European Party System. – Oxford: Oxford University Press, 1990. 302–310. – P. 307–308.

⁸⁴ Вятр Е. Социология политических отношений. Переводчики Скляр В. И., Николаев А. Н. – М.: Прогресс, 1979. 463 с. – С. 330–331.

⁸⁵ Там само. – С. 334–335.

національної згоди або домінуючої партії, обмежену та однопартійну системи), за яких існують або правові обмеження, або таке співвідношення сил, що конкуренція між партіями фактично відсутня⁸⁶.

За системи багатопартійної роздробленості жодна партія не має кількісної переваги у законодавчих органах. За умов двоблокової системи існує декілька політичних партій, однак вони об'єднуються в два конкурентних блоки. За двопартійної системи можлива наявність багатьох партій, проте основна боротьба за владу відбувається між двома найбільшими партіями⁸⁷.

За такої безальтернативної системи як система кооперації партій відбувається об'єднання ключових великих політичних партій, що перешкоджає, знищує можливість для реальної, дієвої опозиції. За умов системи партій національної згоди або домінуючої партії існує партійний плюралізм. Однак одна партія постійно отримує більшість голосів та домінує над партійною системою, в свою чергу інші партії такої системи мають роль або критиків домінуючої партії, або представників локальних груп чи певних груп інтересів. Обмежені партійні системи характеризуються боротьбою різноманітних політичних партій за вплив, проте насправді влада постійно належить одній групі, яка незалежна від політичних партій і ніби стоїть над ними, наприклад, армії. За однопартійної системи існує лише одна правляча політична партія. Існування інших легальних партій у такій системі непередбачено⁸⁸.

Що до партійних систем соціалістичних держав, то Є. Вятр виділяє всього дві: однопартійна система та система партії-гегемона. За однопартійної системи залагодження суспільних конфліктів, зокрема, погоджування інтересів різних суспільних класів відбувається за допомогою діяльності однієї партії, партії класу трудівників. Така партія знаходиться над усіма іншими суспільно-політичними організаціями. За умов системи партії-гегемона існує гегемонія партії трудівників. Вона зумовлена тим, що інші наявні в системі політичні партії та суспільно-політичні об'єднання визнають партію робочого класу

⁸⁶ Вятр Е. Социология политических отношений. Переводчики Скляр В. И., Николаев А. Н. – М.: Прогресс, 1979. 463 с. – С. 334.

⁸⁷ Там само. – С. 334.

⁸⁸ Там само.

правлячою та керівною по відношенню до них. За таких умов комуністична партія здійснює управління коаліцією багатьох партій, що працюють на засадах соціалізму. Інші ж партії не допускаються до діяльності в політичній системі⁸⁹.

Дж. Ла Паломбара та М. Вайнер за критерії поділу партійних систем використовували частоту змінності партії при владі, ідеологічність чи прагматичність партії. За першим критерієм системи поділялися на гегемоністські та змінні. Особливість гегемоністської системи в тому, що управління державою протягом тривалого періоду часу здійснює одна партія. У змінній партійній системі партії при владі змінюються часто й регулярно. Якщо конкуренція між партіями здійснюється на ідеологічній основі, то за твердженням вчених така партійна система є ідеологічно. У прагматичній партійній системі політичні партії у боротьбі не звертаються до ідеологічних аргументів⁹⁰.

Для Дж. Сарторі критеріями виокремлення різних типів партійних систем виступають форма (кількість партій, що змагаються) та механізм (ідеологічна відстань між партіями) партійної системи. За такими критеріями дослідник виділив: однопартійну систему, гегемоністську систему, систему з домінуючою партією, двопартійну систему, багатопартійну систему поміркованого плюралізму, поляризовану багатопартійну систему, систему роздрібненості⁹¹.

Для однопартійної системи характерна наявність однієї легальної партії. Така система притаманна тоталітарним та авторитарним режимам⁹². Гегемоністську партійну систему можна охарактеризувати як такий тип однопартійної системи, за якої зберігаються формальні ознаки партійного плюралізму. Наявність інших партій однак не забезпечує можливість зміни провладної партії. Інші сили виконують «фасадну» роль, реальна політична конкуренція відсутня, керівну роль виконує партія-гегемон⁹³.

⁸⁹ Бятр Е. Социология политических отношений. Переводчики Скляр В. И., Николаев А. Н. – М.: Прогресс, 1979. 463 с. – С. 334-335.

⁹⁰ LaPalombara J., Weiner M. Political Parties and Political Development. – Princeton: Princeton University Press, 1966. 487 p. – P. 177-200.

⁹¹ Sartori G. Parties and Party Systems: a Framework for Analysis. – Cambridge and N.Y.: Cambridge University Press, 1976. 370 p. – P. 117-130.

⁹² Ibid. – P. 221-230.

⁹³ Ibid. – P. 230-238.

На відміну від гегемоністської системи, у системі з домінуючою партією багатопартійність є не «фасадною», а реальною. Владу довгий період часу може утримувати одна партія. Проте відсутність зміни у владі зумовлена відсутністю ефективної заміни для правлячої партії, оскільки інші партії не мають достатньої електоральної підтримки⁹⁴.

За двопартійної системи існує дві сильні політичні партії, що формують біполярну ідеологічну систему. Для збільшення своїх шансів на перемогу ці партії можуть зменшувати свою ідеологічну дистанцію у спробах захопити якомога більше виборців⁹⁵.

За багатопартійної системи поміркованого плюралізму до системи входить більше п'яти політичних партій. Партії зазвичай тримаються центристських позицій щодо ідеології, тому за таких умов ймовірність консенсусу між партіями у питаннях політики досить велика⁹⁶. За багатопартійної системи поляризованого плюралізму або екстремально поляризованої системи політичні партії розтягнулися на ідеологічній прямій, тому можливість консенсусу в подібній системі вкрай мала. За таких умов ідеологічний центр здебільшого займають провладні просистемні партії, що зумовлює утворення антисистемних партій, лівої та правої антисистемної опозиції, постійних конфронтацій між політичними партіями⁹⁷.

Система роздрібненої партії можлива за наявності в партійній системі великої кількості політичних партій. Проте їхній вплив на провадження державної політики або обмежений, або відсутній⁹⁸.

Отож, діяльність партії, її взаємозв'язок з іншими акторами політичної сфери зумовлює утворення партійної системи. Можна виокремити різні можливі для дослідження аспекти, що відрізняють партійну систему від інших систем суспільно-політичного середовища. Також за різними критеріями: кількість легальних партій, «сила» партії, частота змінності партій при владі, механізми

⁹⁴ Sartori G. *Parties and Party Systems: a Framework for Analysis*. – Cambridge and N.Y.: Cambridge University Press, 1976. 370 p. – P. 192-201.

⁹⁵ Ibid. – P. 185-192.

⁹⁶ Ibid. – P. 173-185.

⁹⁷ Ibid. – P. 131-145.

⁹⁸ Ibid. – P. 173-185.

системи тощо – дослідники виокремлювали різні партійні системи, в яких діяльність політичних партій може набувати специфічних рис.

1.5. Партія влади, домінуюча партія, партія-гегемон: ключова різниця.

Одним із ключових питань у політичній системі є влада. Зазвичай, її ототожнюють із системою державних органів та формальних інститутів, що здатні впливати на поведінку суспільних груп. Проте владу можна розуміти по-різному: як специфічну форму взаємовідносин індивідів, як відображення боротьби класів, як можливість впливу на прийняття рішення тощо. У контексті цієї роботи владу необхідно також розглядати як певний ресурс, за допомогою якого можна впливати на хід прийняття та зміст політичних та державних рішень. Саме політичні партії таких типів як партія влади, домінуюча партія та партія-гегемон у своїй діяльності спроможні повноцінно використовувати владу як ресурс. Проте між цими типами існує різниця.

Загалом діяльність партії влади тісно пов'язана із державним апаратом та політичними елітами. Тому часто під партією влади розуміють політичні створені елітою для електорального процесу організації, що конкурують з партіями та виказують інтереси інших груп, не еліти⁹⁹.

Особливість партії влади полягає в тому, що це «партії Влади, а не громадянського суспільства»¹⁰⁰. Тому, наприклад, В. Є. Федорінов під партією влади розумів об'єднання владних (державних) структур, що протистойть іншим партіям під час виборчого процесу¹⁰¹.

С. М. Хенкін партію влади розглядав як об'єднання зусиль представників виконавчої гілки влади, частини законодавчої гілки (а саме: частини партії, що представлена у парламенті чи іншому законодавчому органі), організації та фонди. Представники партії влади, що мають змогу безпосередньо впливати на законотворчий процес, концентрують свою діяльність навколо підтримки

⁹⁹ Голосов Г. В., Лихтенштейн А. В. «Партии власти» и российский институциональный дизайн теоретический анализ // Полис. – Политические исследования. – 2001. №1. С. 6-11. – С. 7-8.

¹⁰⁰ Амирова Г. М. «Партия власти»: понятие, природа и основные характеристики // Вестник Башкирского университета. Т. 14 – 2009. № 2. С. 643-647. – С. 643.

¹⁰¹ Там само.

провладного, наприклад проурядового, курсу. Що ж до організацій, фондів, громадських організацій, то вони можуть виконувати консультативні, організаційні, наукові та інші функції¹⁰². Г. М. Амірова відмітила, що з такої точки зору важливим елементом існування партії є внутрішня комунікація між політичними елітами, що є частиною партії. Саме така комунікація дозволяє виказувати супротив інституційним змінам завдяки можливості впливати на політичний процес, діяльність інших партій, рухів, організацій, бути незалежними від чужих (позапартійних) матеріально-фінансових ресурсів¹⁰³.

Цікавим є розуміння партії влади у Г. В. Голосова та А. В. Ліхтенштейн. Для дослідників партія влади виступає елементом стратегії укріплення позицій правлячої групи. Таке укріплення відбувається за рахунок участі у виборах. Однак партія влади не лише створює ілюзію нормальної партії, її організаційна будова та розвиток відповідає звичним політичним партіям¹⁰⁴.

Ряд дослідників (С. М. Хенкін, В. Ковалев, А. І. Соловйов) вважають партії влади квазіпартійними об'єднаннями, оскільки вони імітують партійну діяльність, не мають чіткої ідеології, соціальної групи підтримки, власних бюрократичних структур¹⁰⁵. Наприклад, А. І. Соловйов відмічав, що партії влади фактично є самою владою. Це певний сегмент влади, зазвичай, її адміністративний ресурс, що є об'єднанням державного бюрократизму, виконавчої влади, так чи інакше пов'язаний з бізнесовими структурами тощо¹⁰⁶. Незважаючи на те, що партії влади беруть участь у політичній боротьбі, реалізація цієї функції не є частиною її стратегії¹⁰⁷. На думку автора цієї роботи, така позиція не виправдана, оскільки відсутність чіткої належності до певної ідеології, залучення у лави своїх виборців якомога більшої кількості представників різних суспільних груп, нерозвинені структури характерні й не

¹⁰² Хенкин С. «Партия власти»: российский вариант // Pro et Contra: Властители России. – 1996. С. 32-45. – С. 32-33.

¹⁰³ Амирова Г. М. «Партия власти»: понятие, природа и основные характеристики // Вестник Башкирского университета. Т. 14. – 2009. № 2. С. 643-647. – С. 643.

¹⁰⁴ Голосов Г. В., Лихтенштейн А. В. «Партии власти» и российский институциональный дизайн теоретический анализ.// Политические исследования. – 2001. №1. С. 6-11. – С. 6-9.

¹⁰⁵ Амирова Г. М. «Партия власти»: понятие, природа и основные характеристики // Вестник Башкирского университета. Т. 14. – 2009. № 2. С. 643-647. – С.646.

¹⁰⁶ Соловьёв А. И. Квазипартийные образования в поле российской политики. Конференция «Формирование партийных систем в современной России и послевоенной Германии: сходства и различия» // Власть. – 2003. № 12. С. 27-29. – С. 27.

¹⁰⁷ Амирова Г. М. «Партия власти»: понятие, природа и основные характеристики // Вестник Башкирского университета. Т. 14. – 2009. № 2. С. 643-647. – С. 646.

для партій влади, наприклад, для кадрових catch-all партій, які спрямовують свою діяльність виключно на перемогу на виборах.

Отож, партія влади – це така політична партія або організація партійного типу, яка захищає інтереси правлячої влади, еліти. Для функціонування партії влади об'єднують зусилля представники виконавчої, законодавчої гілок влади, бізнесові структури, організації, рухи, фонди тощо. Основним полем діяльності партії влади є електоральний процес. Партія влади заручається підтримкою різних суспільних груп за рахунок використання адміністративних ресурсів та відсутності чіткої ідеології. Завдяки змозі впливати на політичний процес партія влади може нейтралізувати, зменшувати об'єм діяльності інших партій у партійній системі. Як приклад партії влади можна привести «Єдину Росію» в РФ.

Якщо партія влади представляє собою зазвичай створену зверху проправлячу організацію, то домінуюча партія насправді відображає інтереси суспільних груп. Вивченням домінуючих партій займалися К. Грін, М. Дюверже, Ж. Блондель, Дж. Сарторі.

К. Грін характеризував домінуючу партію як таку політичну партію, що контролює законодавчу гілку влади (орган законодавчої гілки) протягом довгого періоду часу: близько двадцяти років чи чотирьох електоральних циклів поспіль¹⁰⁸. Водночас домінуюча партія створює більш позитивні порівняно з партією влади умови для опозиції, надаючи опозиційним партіям можливість діяти у широких сферах суспільства¹⁰⁹.

М. Дюверже для характеристики домінуючої партії вживав такий термін як «феномен віри». Тобто домінуюча партія – це така політична партія, якій довіряє більшість суспільства¹¹⁰.

Ж. Блондель у своїй класифікації партійних систем (див. 1.4) виокремив багатопартійну систему з домінуючою партією. Домінуюча партія має найбільшу кількість голосів виборців, а отже й місце у законодавчому органі

¹⁰⁸ Greene K. F. Creating competition: patronage politics and the PRI's demise. – University of Notre Dame: Kellogg Institute. – 2007. 44 p. – P. 1-2.

¹⁰⁹ Кичигин Г. Е. Ресурсы доминирующей партии // Фундаментальные и прикладные исследования, Саратов. – 2013. С. 91-95. – С. 94.

¹¹⁰ Дюверже М. Политические партии. Переводчик Зими́на Л. А. – М.: Академический проект, 2001. 559 с. – С. 378.

держави. Однак вона не володіє абсолютною більшістю, тому змушена вступати в коаліцію з іншими партіями. Домінування такої партії полягає в тому, що без її участі для інших партій стає неможливим здійснення законотворчої діяльності та інших важливих функцій парламентських партій, наприклад, затвердження складу уряду¹¹¹.

Дж. Сарторі у своїй класифікації партійних систем (див. 1.4) наводив вид партійної системи з домінуючою партією. За умов такої системи існує багатопартійність, проте, окрім домінуючої партії, усі інші нездатні ефективно знаходити підтримку серед електорату¹¹².

Домінуюча партія користується стабільною підтримкою електоральних груп. Зазвичай, такі партії мають розгалужені територіальні представництва, чітку організаційну будову та певний імідж серед громадян. Головною метою членів домінуючої партії є встановлення контролю над державними органами шляхом отримання місць у відповідних органах. Ця мета досягається через виборчий процес¹¹³. За домінуючу партію вважають Ліберально-демократичну партію Японії (з 1955 р. по 2009 р., 2012 р. – дотепер), Інституційно-революційну партію Мексики (з 1930 р. по 2000 р.).

Теоретик марксизму А. Грамши у своїх роботах звертався до поняття «гегемонія». Для нього, на відміну від класиків марксизму, гегемонія одного класу над іншим можлива на матеріальному, духовному, моральному, політичному рівнях¹¹⁴. Якщо розглядати партію-гегемон, то вона характерна здебільшого для однопартійних режимів або режимів, де багатопартійність є імітованою, «фасадною».

Для Дж. Сарторі гегемоністська система є псевдо багатопартійною. Партія-гегемон відзначається панівним становищем, оскільки реальна партійна конкуренція відсутня. Інші політичні партії та об'єднання політичної системи визнають таке керівне становище партії-гегемона¹¹⁵.

¹¹¹ Blondel J. Types of Party Systems // The West European Party System. – Oxford: Oxford University Press, 1990. P. 302–310. – P. 307-308.

¹¹² Sartori G. Parties and Party Systems: a Framework for Analysis. – Cambridge and N.Y.: Cambridge University Press, 1976. 370 p. – P. 192-201.

¹¹³ Кичигин Г. Е. Ресурсы доминирующей партии // Фундаментальные и прикладные исследования, Саратов. – 2013. С. 91-95. – С. 92.

¹¹⁴ Gramsci A. Prison Notebooks. Hoare Q., Nowell - Smith G. – London: Lawrence & Wishart, 1971. 846 p. – P. 145-146.

¹¹⁵ Sartori G. Parties and Party Systems: a Framework for Analysis. – Cambridge and N.Y.: Cambridge University Press, 1976. 370 p. – P. 230-238.

Для Є. Вятра партія-гегемон можлива у соціалістичних державах. Інші політичні партії за наявності визнають керівну позицію партії-гегемона. Також характерним є існування партій-сателітів правлячої партії. Партії-сателіти є союзниками керівної партії, вони часто мають подібні програми та цілі. Такі партії не є конкурентоспроможними. Інші ж партії не допускаються до діяльності в політичній системі¹¹⁶.

Партії-гегемони мають жорстку структуру. Їхні структурні підрозділи або дублюють, або зрощуються із державними. Зазвичай, її рішення мають на меті побудову такого ладу, конструювання такої суспільної поведінки, що сприяла б посиленню ролі партії у державі. Таким партіям притаманне використання ідеології як певного світогляду, що нав'язується суспільству через практики. Зазвичай, партії-гегемони приходять до влади в результаті формування групами, що здобули владу в збройний спосіб¹¹⁷. Як приклад партій-гегемонів можна навести КППС в СРСР та Комуністичну партію Китаю.

Цікавою є позиція такої російської дослідниці як А. О. Диких. На її думку, партія-гегемон та домінуюча партія є видами партії влади. Партію влади дослідниця розуміє як правлячу організацію, що охоплює та використовує владу для реалізації політичними елітами своїх інтересів у політичній та суспільній сферах. Партія-гегемон притаманна державам з тоталітарним режимом, в той час як домінуюча партія притаманна демократичним режимам. Серед типів партії влади А. О. Диких виділяє партію із «жорсткою» гегемонією, партію з «помірною» гегемонією, «жорсткою» домінуючу та «помірно» домінуючу партію. Критеріями виокремлення таких типів партій влади слугували: спосіб створення партії, зв'язок з державними структурами, використання адміністративного ресурсу, участь лідера у діяльності партії, структура партії, наявність суспільної мети, формування широкої ідеології партії¹¹⁸.

¹¹⁶ Вятр Е. Социология политических отношений. Переводчик Скляр В. И., Николаев А. Н. – М.: Прогресс, 1979. 463 с. – С. 334-335.

¹¹⁷ Диких А. А. «Партия власти» в России // Современные исследования социальных проблем (электронный журнал). – 2014. № 1(33). 18 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journals.org/index.php/sisp/article/view/120148/pdf> – С. 3.

¹¹⁸ Таи само. – С. 3-6.

Партія із «жорсткою» гегемонією утворюється в результаті збройної боротьби. Її структури повністю зростаються із державними. Провідна роль такої партії-гегемона прописана у законодавстві держави, інші партії заборонені. Для створення необхідного ладу в державі використовується адміністративний ресурс (зокрема, силовий). Зазвичай, лідер партії є вождем, диктатором, рішення якого реалізуються партією. Структура такої партії жорстко централізована, стійка до змін, орієнтована на лідера. Ідеологія партії нав'язується суспільству як об'єктивне знання та мораль¹¹⁹.

Партія, що здійснює «помірну» гегемонію, теж, зазвичай, створюється через збройну боротьбу, проте також можливий варіант розвитку уже існуючої партії в партію-гегемона. Партійні структури або дублюють, або зрощуються з державними. В законодавстві держави закріплено керівну позицію партії-гегемона, проте можливим є існування інших політичних партій. Для підтримки своїх позицій партія-гегемон вдається до використання адміністративного ресурсу, здебільшого силового. Структура партії є ієрархічною, помірно централізованою, партійні члени задіяні в усіх державних органах. Лідер партії є важливою особою, однак його зміна не відображається на партії так негативно, як це може бути за умов зміни лідера партії з «жорсткою» гегемонією. Метою партії є побудова такого ладу, за яким її керівна роль була б вкрай необхідною. Партійна ідеологія є елементом, який дозволяє підтримувати необхідний суспільний порядок¹²⁰.

«Жорстко» домінуюча політична партія створюється «згори» для підтримки лідера, забезпечення лідеру, що прийшов до влади, наприклад, у результаті революцій, легітимації його становища через електоральні процеси. Структури такої партії поступово зливаються з державними. Фінансування таких партій відбувається за рахунок витрат державного бюджету. Основне використання адміністративного ресурсу зосереджується на передвиборчих кампаніях та виборчих процесах. Управління лідера домінуючої партії носить авторитарний

¹¹⁹ Диких А. А. «Партия власти» в России // Современные исследования социальных проблем (электронный журнал). – 2014. № 1(33). 18 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journals.org/index.php/sisp/article/view/120148/pdf> – С.3-6.

¹²⁰ Там само.

характер, збереження керівником партії його позиції відбувається за рахунок використання бюрократичних елементів та особистих стосунків. На загальнодержавному рівні структура партії чітко централізована, проте на місцевому рівні допускається децентралізація. Програма партії зосереджена навколо підтримки позитивного іміджу лідера та партії. Ідеологія може бути використана членами партії як інструмент боротьба за владу в середині партії¹²¹.

«Помірно» домінуюча політична партія формується провладними організаціями, владними групами. Свою позицію вона отримує в результаті виборів. Зрощування партії з державними структурами обмежене або часткове, правові обмеження для інших партій нехарактерні. Використання адміністративного ресурсу також зосереджується на виборчих процесах. На центральному рівні наявний харизматичний політичний лідер, на місцевих рівнях також можливі кілька харизматичних лідерів. Централізація структур є доволі умовною, нечіткою на загальнодержавному рівні. На місцевому рівні характерна децентралізація. Мета партії – отримати якомога більше підтримки від різноманітних суспільних груп, тому ідеологія політичної партії розмита, неконкретна, спрямована на різні групи виборців¹²².

Отож, незважаючи на подібність між поняттями партія влади, домінуюча партія та партія-гегемон, вони є різними типами політичних партій. Партія влади тісно пов'язана з політичними елітами, виконавчою та законодавчою гілками влади та іншими. Її ціль – укріплення позицій правлячої влади. Завдяки контролю над політичним середовищем вона може зменшувати конкурентоспроможність інших політичних партій. Домінуюча партія діє в умовах реальної багатопартійності, однак інші політичні партії не мають такого рівню підтримки виборців. Для домінуючої партії характерне правління при владі протягом тривалого періоду часу. Партія-гегемон характерна для однопартійних режимів або режимів, де партійне розмаїття є умовним,

¹²¹ Диких А. А. «Партия власти» в России // Современные исследования социальных проблем (электронный журнал). – 2014 № 1(33). 18 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journals.org/index.php/sisp/article/view/120148/pdf> – С 3-6.

¹²² Там само.

штучним. Зазвичай, правляча позиція партії прописана у законодавстві. Якщо існування інших партій і допускається, то вони або незначні, або є сателітами партії-гегемона, тобто копіюють її програму та сприяють її гегемонії.

Висновки.

Отже, політичні партії займають важливе місце у суспільно-політичних процесах. Вивченням політичних партій у своїх роботах займалися такі дослідники як Дж. Локк, Т. Гоббс, Д. Юм, А. де Токвіль, А. Грамши, Р. Міхельс, М. Вебер, М. Я. Острогорський, О. Ренней, Е. Даунс, Дж. Шлезінджер, З. Нейманн, Дж. Сарторі, Дж. Ла Паломбара, М. Вайнер, К. Джанда, М. Дюверже та інші.

Існує декілька підходів до визначення «політична партія», серед яких розуміння поняття у широкому та вузькому сенсах, романо-германська та англо-американська традиції. Загалом, під політичною партією варто розуміти об'єднання людей на основі спільних інтересів та цілей, що вступають у боротьбу за владу та беруть участь у політичних процесах. На відміну від інших суспільних об'єднань, політичні партії віддають перевагу формальним каналам обміну ресурсами. Представники романо-германської традиції вивчення політичних партій – Р. Міхельс, М. Дюверже, М. Я. Острогорський, М. Вебер та інші – звертали увагу на структуру політичних партій, їхню взаємодію з іншими акторами політичної системи, особливості бюрократизації партій. Для представників англо-американської традиції – Дж. Локк, Т. Гоббс, Д. Юм, А. де Токвіль та інших – пріоритетними для дослідження були спосіб формування партій, способи, якими вони захищали інтереси суспільних груп та обмежували інші гілки влади.

Політичні партії виконують різноманітні функції відповідно до сфери їх діяльності: політичні, соціальні, державно-публічні, організаційні та інші. Теоретик марксизму, що працював над поняттям «гегемонії», А. Грамши додав до цього списку арбітражну, поліцейську та культурну функції політичних партій. Точно віднести певний аспект функціонування партії до певного типу

функцій не можна, оскільки наслідки їх реалізації проявляються в усіх сферах суспільно-політичного життя.

Для того, щоб полегшити дослідження політичних партій, дослідники використовують типології та класифікації. Критеріями типологізації політичних партій можуть бути: тип членства у партії, організаційна будова, спосіб створення, ідеологічне спрямування, положення у політичній системі, ступінь репрезентативності населення тощо. Над виділенням типів політичних партій працювали Д. Юм, А. де Токвіль, М. Вебер, Дж. Сарторі, М. Дюверже та інші. Д. Юм на основі причини створення політичних партій виокремлював реальні та особисті політичні партії. А. де Токвіль за основу поділу партій на великі та малі послуговувався способом діяльності партії. М. Вебер також брав за критерій типологізації політичних партій спосіб їхньої діяльності, проте виокремлював партію патронажу, партію інтересів, світоглядну партію. Дж. Сарторі за критерій обрав ступінь репрезентативності політичних партій, що включає в себе коаліційний потенціал партії та потенціал політичного шантажу. Дослідник виокремлював істотні та неістотні партії. М. Дюверже виділяв політичні партії за різними критеріями. На основі типів організації партії він виділив кадрові та масові партії, на основі походження партій – парламентські (внутрішнього походження) та позапарламентські (зовнішнього походження), на основі зосередження влади – централізовані та децентралізовані. Варто пам'ятати, що типи політичних партій є узагальненими й реальні партії можуть відрізнятися від ідеальних типів.

Політичні партії діють в певному середовищі, їхня діяльність здатна набувати специфічних рис. Їхня взаємодія між собою та іншими акторами цього середовища (державними органами, електоратом, суспільними організаціями тощо) зумовлює формування партійних систем. К. Р. Лютер, П. Майєр, Г. Сміт у своїх роботах працювали над підходами до вивчення та розуміння партійних систем. К. Р. Лютер звертав увагу на основні елементи партійних систем: політичні партії, їхню взаємодію у різних суспільно-політичних сферах та їхню взаємодію на різних рівнях політичної системи. П. Майєр досліджував три рівні

партійних систем: горизонтальний, вертикальний та функціональний. Г. Сміт звертав увагу на взаємодію партій в партійних системах: кількість взаємозв'язків партій, форму та рівні взаємодії тощо.

Такі дослідники як М. Дюверже, Дж. Ла Паломбара та М. Вайнер, Ж. Блондель, Є. Вятр, Дж. Сарторі вдавалися до класифікацій партійних систем на основі різноманітних критеріїв: кількість політичних партій, частота змінності партій при владі, механізми та форми партійної системи тощо.

М. Дюверже виокремлював однопартійну, двопартійну та багатопартійну системи на основі кількості легальних партій у системі. Дж. Ла Паломбара та М. Вайнер за основу поділу систем на гегемоністські та змінні обрали частоту змінності партій при владі. Також дослідники виокремлювали ідеологічну та прагматичну партійні системи на основі аргументів, якими обґрунтовують партії свою діяльність. Ж. Блондель на основі поєднання різних типів партій, яким притаманна певна «сила партії», виділяв двопартійну, двопартійну-з-половиною, багатопартійну партійну та багатопартійну з домінуючою партією системи. Є. Вятр на основі кількості політичних партій, особливості системи, в якій вони діють, виокремлював партійні системи, що характерні для капіталістичних та соціалістичних держав. Варто розуміти, що таке виокремлення зумовлене політичними поглядами дослідника. Для капіталістичних держав Є. Вятр виділяв такі типи партійних систем: альтернативні (багатопартійної роздробленості, двоблокова, двопартійна) та безальтернативні (система кооперацій партій, партій національної згоди або домінуючої партії, обмежена та однопартійна). У соціалістичних державах дослідник виокремив однопартійну систему та систему з партією-гегемоном. Дж. Сарторі за критерій поділу обрав форму та механізми партійної системи. Дослідник виокремив однопартійну, гегемоністську систему, систему з домінуючою партією, двопартійну систему, багатопартійну систему поміркованого плюралізму, поляризовану багатопартійну систему, систему роздрібненості.

Поняття партія влади, домінуюча партія та партія-гегемон на перший погляд схожі. Проте вони є різними видами політичних партій. Партія влади тісно пов'язана з політичними елітами держави, виконавчими та законодавчими органами. Метою партії влади є закріплення позицій еліт при владі. Партія влади реалізує свою мету за рахунок контролю над політичним середовищем. Інші партії хоча й є самостійними акторами у системі, насправді не є конкурентоспроможними для ведення реальної політичної боротьби. Домінуюча партія займає правлячу позицію протягом довгого періоду часу в умовах реальної багатопартійності. Інші партії не мають достатньої електоральної підтримки серед населення для зміни позиції при владі. За умов діяльності партії-гегемона характерним є однопартійність режиму або штучна, умовна багатопартійність. Правляча позиція партії зазвичай прописана у законодавстві. Інші легальні партії або не є впливовими у партійній системі, або є сателітами партії-гегемона: копіюють провідної програму та сприяють її гегемонії. Прикладом сучасної партії влади є «Єдина Росія». Прикладом сучасної домінуючої партії є Ліберально-демократична партія Японії. Прикладом сучасної партії-гегемона є Комуністична партія Китаю.

2. ФУНКЦІОНУВАННЯ ПАРТІЇ ВЛАДИ, ДОМІНУЮЧОЇ ПАРТІЇ, ПАРТІЇ-ГЕГЕМОНА

2.1. Партія влади в Російській Федерації.

Існування партії влади в партійній системі Російської Федерації було предметом праць таких російських дослідників як Т. Р. Буюк¹²³, І. І. Глебової¹²⁴, А. О. Диких¹²⁵, Ю. Г. Коргунюка¹²⁶, О. Ю. Мелешкіної¹²⁷, К. Ю. Носкової¹²⁸, І. Сота¹²⁹, О. О. Трунтягіна¹³⁰, С. О. Усманова¹³¹. Партією влади в РФ виступає «Єдина Росія» (рос. «Единая Россия»), однак протягом періоду існування РФ вона не єдиний проект такого типу партії, який намагалися втілити в життя.

Виникнення партій влади в РФ припало на період 1991 – 2000 рр. . Партії такого виду є саме партіями «влади», тобто представників влади, політичних еліт, що прагнуть за рахунок партії закріпити свої керуючі положення¹³². Тому одним із завдань таких партій є забезпечення сприятливих умов, зокрема, за допомогою законодавчої діяльності, для збереження елітами їхніх позицій, організовуючи простір під «владу»¹³³. Лояльність партії до влади забезпечується за рахунок того, що поза державними бюрократичними структурами партія не має ресурсів для повноцінного функціонування¹³⁴.

І. Сота виокремлює три етапи розвитку партійної системи в РФ. Під час першого етапу Б. М. Єльцин був президентом країни, відігравав важливу роль у політичній системі, однак спирався на підтримку партії «Демократичний вибір Росії»¹³⁵. Другий етап був запереченням першого. Незважаючи на те, що

¹²³ Буюк Т. Р. Становление системы доминирующей партии в современной России // Вестник московского университета. Серия 18: Социология и политология. – 2009. № 4. – С. 213-215.

¹²⁴ Глебова И. И. Партия власти // Полис. – 2004. № 2. – С. 85-92.

¹²⁵ Диких А. А. «Партия власти» в России // Современные исследования социальных проблем. – 2014. № 1(33). 18 с. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://journals.org/index.php/sisp/article/view/120148/pdf_480 – С. 18.

¹²⁶ Коргунюк Ю. Г., Мелешкина Е. Ю. Организационное устройство «Единой России» и Коммунистов Республики Молдова: взгляд изнутри // Политэкс. Т. 6. – 2010. № 1. С. 95-127.

¹²⁷ Там само.

¹²⁸ Носкова Е.Ю. От «партии власти» к «партии большинства»: этапы эволюции «партии власти» // Вестник Костромского государственного университета им. Н.А. Некрасова. Т. 14. – 2008. № 4. – С. 263-267.

¹²⁹ Сота И. Феномен «партии власти» как явление политической жизни России и Албании: сравнительный анализ. // Известия высших учебных заведений. Северо-Кавказский регион. Общественные науки. – 2013. № 5. – С. 46-50.

¹³⁰ Трунтягин А.А. Процессы формирования доминирующей партии в постсоветской России // Вестник томского государственного университета. – 2011. №3 (15). – С.93-101.

¹³¹ Усманов С.А. Понятие «партия власти» в российской политике // Социология власти. – 2008. №3. – С. 153-159.

¹³² Глебова И. И. Партия власти // Полис. – 2004. № 2. С. 85-92. – С. 85-86.

¹³³ Там само – С. 86.

¹³⁴ Сота И. Феномен «партии власти» как явление политической жизни России и Албании: сравнительный анализ. // Известия высших учебных заведений. Северо-Кавказский регион. Общественные науки. – 2013. № 5. С. 46-50. – С.47.

¹³⁵ Назаров И.И. «Партия власти»: системный анализ представительства в государственных органах власти // Современные политические процессы. Вновь об элитах. – 2014. №1 (13). С. 24-38. – С. 25.

підтримуваний ними Б. М. Єльцин зайняв пост президента держави, демократи займають позицію меншості. В той час сам Б. М. Єльцин абстрагувався від політичних партій. Третій етап є «запереченням заперечення». Відбувається активна побудова партії влади, результатом чого стала «Єдина Росія»¹³⁶. В свою чергу К. Ю. Носкова на 2008 р. виокремила чотири етапи розбудови партій влади в РФ: етап «протопартій влади» (1991-1995 рр.), перехідний етап (1996-1999 рр.), етап переходу партії влади в домінантне положення (2000-2003 рр.) та етап еволюції партії влади в партію більшості (2004 р. – дотепер)¹³⁷.

Спроби побудови партій влади в РФ відбувалися й до створення «Єдиної Росії». Першою спробою побудувати партію влади вважають виборчий блок «Вибір Росії», що був сформований у жовтні 1993 р. Його лідером був Є. Т. Гайдар. Блок проіснував до січня 1994 р., проте влітку того ж року знайшов своє продовження в партії «Демократичний вибір Росії»¹³⁸. Про те, що це партія влади свідчить те, що членами партії були представники тогочасної влади: В. Ф. Шумейко, А. В. Козирєв, А. Б. Чубайс та інші¹³⁹. Однак на виборах до Державної Думи (нижньої палати Федеральних Зборів Російської Федерації – законотворчого органу РФ) 1995 р. партія отримала низьку підтримку від електорату. Пізніше в 1997 р. вона перейшла в опозицію до уряду¹⁴⁰.

Наступна спроба створити партію влади відбулася у квітні 1995 р.. В. С. Черномірдин, що був головою уряду РФ, заснував рух «Наш дім – Росія». Партія використовувала адміністративні ресурси влади та ресурси еліт¹⁴¹. До її членів входили представники крупних корпорацій: «Газпрому», «АвтоВАЗу», «OLBI» та інших¹⁴². Якщо спочатку партія мала всі шанси зайняти керівні позиції (на виборах в 1995 р. отримала 10,13% і зайняла третє місце), то надалі

¹³⁶ Сота И. Феномен «партии власти» как явление политической жизни России и Албании: сравнительный анализ. // Известия высших учебных заведений. Северо-Кавказский регион. Общественные науки. – 2013. № 5. С. 46-50. – С. 46-47.

¹³⁷ Носкова Е. Ю. От «партии власти» к «партии большинства»: этапы эволюции «партии власти» // Вестник Костромского государственного университета им. Н.А. Некрасова. Т. 14. – 2008. № 4. С. 263-267. – С. 263-266.

¹³⁸ Диких А. А. «Партия власти» в России // Современные исследования социальных проблем. – 2014. № 1(33). 18 с. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://journals.org/index.php/sisp/article/view/120148/pdf_480 – С. 9.

¹³⁹ Назаров И. И. «Партия власти»: системный анализ представительства в государственных органах власти // Современные политические процессы. Вновь об элитах. – 2014. №1 (13). С. 24-38. – С. 25-26.

¹⁴⁰ Диких А. А. «Партия власти» в России // Современные исследования социальных проблем. – 2014. № 1(33). 18 с. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://journals.org/index.php/sisp/article/view/120148/pdf_480 – С. 9.

¹⁴¹ Там само.

¹⁴² Назаров И. И. «Партия власти»: системный анализ представительства в государственных органах власти // Современные политические процессы. Вновь об элитах. – 2014. №1 (13). С. 24-38. – С. 29.

вона почала втрачати свої позиції, була не спроможна структурувати соціально-політичний простір відповідно до потреб влади. Зокрема, на виборах у Державну Думу 1999 р. партія отримала усього 1,19% голосів виборців¹⁴³.

Перші спроби створити партії влади були невдалими. Партії спрямовували передвиборчу діяльність на окремі або центральні регіони РФ¹⁴⁴. Також слабкість партій влади була причиною не стільки самої партії, скільки влади, захист якої та підтримку якій пропонувала партія¹⁴⁵.

Наступна спроба створити партію влади стала успішною. Партія як підтримка на наступному виборчому циклі 1999 – 2000 рр. необхідна була для влади. Проте формування нової партії відбулося вже після парламентських виборів 1999 р.¹⁴⁶. Основу для нової партії склали виборчий блок «Вітчизна – Уся Росія» та партія «Єдність», до яких доєдналися представники «Наш дім – Росія».

«Єдність» створена в 1999 р., спрямовувала свою діяльність на роботу у регіонах РФ. У її програмі конструювався привабливий для виборців усіх регіонів образ партії, що здатна розвивати та удосконалювати владу. Лідером «Єдності» був С.К. Шойгу. На виборах 1999 р. «Єдність» отримала 23,32% голосів. Блок «Вітчизна – Уся Росія» очолили Ю. М. Лужков, Є. М. Примаков, В. А. Яковлев. Цей блок притримувався ідеологічного центризму у своїй програмі. В результаті виборів 1999 р. блок отримав 13,33% голосів. У 2001 р. блок та партія об'єдналися в одну партію «Єдина Росія»¹⁴⁷.

Про позицію «Єдиної Росії» як партії влади свідчать результати виборів до Державної Думи. На виборах 2003 р. партія отримала 37,6% голосів виборців¹⁴⁸, на виборах 2007 р. – 64,3% голосів¹⁴⁹, на виборах 2011 р. – 49,32%¹⁵⁰, на

¹⁴³ Диких А. А. «Партия власти» в России // Современные исследования социальных проблем. – 2014. № 1(33) 18 с. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://journals.org/index.php/sisp/article/view/120148/pdf_480 – С.10.

¹⁴⁴ Там само. – С.8.

¹⁴⁵ Глебова И. И. Партия власти // Полис. – 2004. № 2. С. 85-92. – С. 86.

¹⁴⁶ Назаров И.И. «Партия власти»: системный анализ представительства в государственных органах власти // Современные политические процессы. Вновь об элитах. – 2014. №1 (13). С. 24-38. – С. 31.

¹⁴⁷ Диких А. А. «Партия власти» в России // Современные исследования социальных проблем. – 2014. № 1(33). 18 с. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://journals.org/index.php/sisp/article/view/120148/pdf_480 – С.10 – 11.

¹⁴⁸ Итоги выборов депутатов Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации четвертого созыва (2003 года). Официальный сайт Центральной избирательной комиссии Российской Федерации. – 2003. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.cikrf.ru/banners/vib_arhiv/gosduma/2003/index.htm

¹⁴⁹ Итоги выборов депутатов Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации пятого созыва (2007 года). Официальный сайт Центральной избирательной комиссии Российской Федерации. – 2007. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.cikrf.ru/banners/vib_arhiv/gosduma/2007/index.htm

виборах 2016 р. – 54,2% голосів¹⁵¹. Таким чином, партія у більшості випадків отримувала більшість місць у парламенті, що дозволяло їй приймати необхідні закони, незважаючи на відсутність підтримки інших партій.

Насправді, вибори за такої системи є досить умовними, оскільки представники влади та еліти забезпечують партію усім необхідним для перемоги: від ресурсів до правових переваг. Вибори використовують як доказ демократичних аспектів державного ладу. Як пише І. І. Глебова, партія влади просто демонструє участь у виборчому процесі, тому що вона перебуває поза партійною конкуренцією¹⁵². Інші політичні партії відіграють роль «декорацій». Основним завданням політичних партій стає не відображення реальних потреб суспільних груп, а подолання прохідного бар'єру¹⁵³.

Забезпечення лояльності членів партії відбувається за рахунок селективних стимулів. Серед них отримання певного соціального статусу, збільшення доходу, можливість кар'єрного зростання. Водночас правляче положення партії дозволяє їй розподіляти стимули між своїми членами, утверджуючи їхню лояльність¹⁵⁴.

Збереженню позиції «Єдиної Росії» як партії влади всіляко сприяли представники політичної еліти. Зокрема, наявність у її лавах відомих політичних акторів РФ. Серед них Б. В. Гризлов (голова Ради директорів АТ «Корпорація «Тактична ракетна зброя»»), С. К. Шойгу (Міністр оборони РФ), С. С. Собянін (мер м. Москва), О. М. Шохін (Президент Російського союзу промисловців та підприємців) та інші¹⁵⁵. Ці політики займають важливі державні посади, які забезпечують їх доступом до перерозподілу ресурсів¹⁵⁶.

¹⁵⁰ Итоги выборов депутатов Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации шестого созыва (2011 года). Официальный сайт Центральной избирательной комиссии Российской Федерации. – 2011. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.cikrf.ru/banners/vib_arhiv/gosduma/2011/index.htm

¹⁵¹ Итоги выборов депутатов Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации шестого созыва (2016 года). Официальный сайт Центральной избирательной комиссии Российской Федерации. – 2016. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.cikrf.ru/banners/vib_arhiv/gosduma/2016/index.htm

¹⁵² Глебова И. И. Партия власти // Полис. – 2004. № 2. С. 85-92. – С. 87.

¹⁵³ Сота И. Феномен «партии власти» как явление политической жизни России и Албании: сравнительный анализ. // Известия высших учебных заведений. Северо-Кавказский регион. Общественные науки. – 2013. № 5. С. 46-50. – С. 47.

¹⁵⁴ Коргунок Ю. Г., Мелешкина Е. Ю. Организационное устройство «Единой России» и Коммунистов Республики Молдова: взгляд изнутри // Политэкс. Т. 6. – 2010. № 1. С. 95 – 127. – С. 97-99.

¹⁵⁵ Высший совет партии «Единая Россия» // Официальный сайт партии «Единая Россия»: станом на 11.04.2020. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://er.ru/persons/supreme_council/

¹⁵⁶ Назаров И. И. «Партия власти»: системный анализ представительства в государственных органах власти // Современные политические процессы. Вновь об элитах. – 2014. №1 (13). С. 24-38. – С. 35-36.

Сприяння становленню «Єдиної Росії» як партії влади відбулося також за рахунок законодавчих ініціатив та нормотворчих змін.

Наприклад, для поширення впливу партії на регіони держави необхідно було залучити на свій бік голів виконавчої влади на відповідних територіальних одиницях (вищих посадових осіб: губернаторів). До 2005 р. губернаторів обирали шляхом виборів у відповідних регіонах. Однак в 2005 р. вибори були замінені на призначення з боку законодавчих органів РФ за поданням президента. Таким чином призначення на посаду губернатора залежало від лояльності «Єдиній Росії» та провладним акторам. Тому більшість лідерів, аби зберегти свою позицію вступили до партії¹⁵⁷. У 2012 р. прямі вибори вищих посадових осіб були повернені¹⁵⁸. Це можна пояснити тим, що призначені раніше губернатори вже створили певний імідж собі та партії, «Єдина Росія» закріпила свої позиції, тому вони були забезпечені потрібною електоральною підтримкою. Окрім цього, посиленням впливу губернаторів, які здебільшого залежать від інших політичних еліт, можна вважати закон від 30 червня 2015 р. про обнуління губернаторських термінів до 2012 р.¹⁵⁹. Членами партії на теперішній час (квітень 2020 р.), наприклад, є губернатор Московської області А. Ю. Вороб'єв, губернатор Самарської області Д. І. Азаров, губернатор Ростовської області В. Ю. Голубєв, губернатор Ленінградської області О. Ю. Дрозденко та інші¹⁶⁰.

Також для зменшення кількості конкурентоспроможних політичних партій в 2003 р. прохідний бар'єр на парламентських виборах був збільшений з 5% до 7%, збільшена необхідна кількість членів партії, заборона участі в парламентських виборах партій, що не мають представництва в кожному регіоні РФ. Отож, кількість політичних партій, що були допущені до виборчого

¹⁵⁷ Назаров И. И. «Партия власти»: системный анализ представительства в государственных органах власти // Современные политические процессы. Вновь об элитах. – 2014. №1 (13). С. 24-38. – С. 31-32.

¹⁵⁸ Федеральный закон от 2 мая 2012 г. № 40-ФЗ «О внесении изменений в Федеральный закон «Об общих принципах организации законодательных (представительных) и исполнительных органов государственной власти субъектов Российской Федерации» и Федеральный закон «Об основных гарантиях избирательных прав и права на участие в референдуме граждан Российской Федерации» // Периодическое электронное издание «Российская газета». – 2012. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://rg.ru/2012/05/04/gubernatori-dok.html>

¹⁵⁹ Федеральный закон от 29.06.2015 № 174-ФЗ «О внесении изменений в статью 18 Федерального закона «Об общих принципах организации законодательных (представительных) и исполнительных органов государственной власти субъектов Российской Федерации» // Официальный сайт Президента России – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://kremlin.ru/acts/bank/39825>

¹⁶⁰ Высший совет партии «Единая Россия» // Официальный сайт партии «Единая Россия»: станом на 11.04.2020. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://er.ru/persons/supreme_council/

процесу, зменшилася. Якщо в 2003 р. кількість партій, що брали участь у виборах становила 46, то в 2011 р. дозвіл на участь отримали лише 7 партій¹⁶¹. Втім, у 2016 р. виборчий поріг знову знизили до 5%. Це цілком може бути пов'язано з невеликим зменшенням довіри до «Єдиної Росії», яку продемонстрували результати попередніх виборів (на виборах 2007 р. партія отримала 64,3% голосів¹⁶², в той час як на виборах 2011 р. – 49,32%¹⁶³).

В лютому 2009 р. піддався змінам принцип формування верхньої палати парламенту: ним може стати лише депутат регіональних законодавчих зборів. В квітні 2009 р. партія, що отримала перемогу на регіональних виборах отримала змогу пропонувати кандидатів на посаду губернаторів. Таким чином владні позиції партії на рівні регіонів усилилося. Партія також має змогу контролювати призначення на такі посади як генеральний прокурор, судді вищих судів, голова центробанку та інші¹⁶⁴.

Однак «Єдина Росія» не є генератором політики в Російській Федерації. Вона виступає лише як інструмент легітимації політики акторів, що займають високі державні позиції (наприклад, президента)¹⁶⁵. І. І. Назаров порівнює партію з фірмою. «Єдина Росія» отримує вказівки до дій (політичні рішення) від керівництва держави. Завданням керівництва партії є розробка стратегічних планів втілення запропонованої політики та їхня реалізація згідно з доступними для них ресурсами. Отже, члени партії відіграють роль менеджерів, виконавців¹⁶⁶.

Партії загалом мають обмежений вплив на створення інших органів влади. Наприклад, згода Державної Думи необхідна під час призначення голови уряду, кандидатуру якого подає президент; в той час як згода парламенту на відставку

¹⁶¹ Назаров И. И. «Партия власти»: системный анализ представительства в государственных органах власти // Современные политические процессы. Вновь об элитах. – 2014. №1 (13). С. 24-38. – С. 32-33.

¹⁶² Итоги выборов депутатов Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации пятого созыва (2007 года). Официальный сайт Центральной избирательной комиссии Российской Федерации. – 2007. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.cikrf.ru/banners/vib_arhiv/gosduma/2007/index.htm

¹⁶³ Итоги выборов депутатов Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации шестого созыва (2011 года). Официальный сайт Центральной избирательной комиссии Российской Федерации. – 2011. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.cikrf.ru/banners/vib_arhiv/gosduma/2011/index.htm

¹⁶⁴ Там само.

¹⁶⁵ Сота И. Феномен «партии власти» как явление политической жизни России и Албании: сравнительный анализ. // Известия высших учебных заведений. Северо-Кавказский регион. Общественные науки. – 2013. № 5. С. 46-50. – С. 48.

¹⁶⁶ Назаров И. И. «Партия власти»: системный анализ представительства в государственных органах власти // Современные политические процессы. Вновь об элитах. – 2014. №1 (13). С. 24-38. – С. 34.

голови уряду не потрібна. Також президент має важіль впливу на Державну Думу за рахунок можливості розпуску парламенту¹⁶⁷. Така загроза є ще однією причиною лояльності партії влади до політичних еліт.

Незважаючи на те, що партія влади не схожа на традиційні політичні партії, вона все одно виконує ряд важливих для держави функцій. Вона об'єднує еліти (політичні, економічні, управлінські, інтелектуальні та інші). Об'єднання еліт сприяє формуванню політичної єдності, що забезпечує ефективне функціонування державних структур. Вона також виконує функцію забезпечення державних структур кадрами. Наявність впливу на різні територіально-політичні рівні надає можливість змінювати адміністративну еліту, забезпечує циркуляцію еліт. Це водночас надає змогу отримати кадрам різноманітні знання, сприяє стійкості державних структур, наприклад, запобігає виникненню нових регіональних лідерів¹⁶⁸. Таким чином партія працює над забезпеченням політичної та інституційної стабільності.

У структурі «Єдиної Росії» наявні внутрішньополітичні клуби: ліберально-консервативний, соціально-консервативний та державно-патріотичний. Такий спектр ідей вказує на відсутність чіткої прихильності до однієї ідеології. Клуби можуть надалі перерости у повноцінні фракційні утворення партії, що може поставити під сумнів цілісність партії. Однак насправді клуби не є місцем внутрішньопартійної боротьби. Їхнім завданням є залучення до своїх лав експертів, аналітиків, що здатні обслуговувати партійні структури¹⁶⁹.

Отож, «Єдина Росія» є партією влади в партійній системі Російської Федерації. Вона є третім проектом політичної партії такого виду, який, на відміну від попередніх, став успішним. Партія створена 2001 р. шляхом об'єднання представлених у парламенті партії «Єдність» та виборчих блоків «Вітчизна – Уся Росія» та «Наш дім – Росія». Її позиція забезпечується за рахунок забезпечення адміністративними та матеріальними ресурсами з боку

¹⁶⁷ Шабанов Х. М., Салаханова Д. А. Общая характеристика кадровых полномочий Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации // Государственная служба и Кадры. – М: ЮНИТИ-ДАНА. – 2018. № 2. С. 49-50. – С. 49-50.

¹⁶⁸ Усманов С. А. Понятие «партия власти» в российской политике // Социология власти. – 2008. №3. – С. 158.

¹⁶⁹ Коргунок Ю. Г., Мелешкина Е. Ю. Организационное устройство «Единой России» и Коммунистов Республики Молдова: взгляд изнутри // Политэкс. Т. 6. – 2010. № 1. С. 95-127. – С. 101, 105.

політичних еліт, законотворчої бази, відсутності конкурентоспроможних опонентів. Контроль за розподілом ресурсів та державних посад на різних державних рівнях дозволяє партії закріплювати свої позиції як на загальнодержавному, так і на регіональних рівнях. Водночас партія залежна від представників влади. Ресурсозалежність від представників вищих державних посад обмежує можливості партії. Вона не є ініціатором політики, а радше є інструментом її втілення.

2.2. Ліберально-демократична партія Японії як домінуюча партія.

Політичні партії відіграють важливе місце в політичній системі Японії. За Конституцією Японії 1946 р. повноваження імператора вкрай обмежені. Двопалатний парламент є органом законодавчої влади. Виконавчу владу уособлює Кабінет міністрів, що підзвітний парламенту. Головну роль у системі відіграє прем'єр-міністр. Парламент нового скликання має обрати прем'єр-міністра серед своїх членів. Прем'єр-міністр у свою чергу назначає інших членів уряду, має право відстороняти міністрів від виконання їхніх повноважень, вносить до парламенту на розгляд проект державного бюджету. Партійна боротьба точиться навколо призначення свого кандидата на посаду прем'єр-міністра, а отже, й навколо ймовірного складу уряду. Наявність Ліберально-демократичної партії Японії (ЛДПЯ) як домінуючої партії у партійній системі обмежує вплив інших партій на формування державних органів¹⁷⁰.

Ліберально-демократична партія Японії утворилася 15 листопада 1955 р. Вона стала результатом об'єднання двох інших партій: центристської Демократичної партії (дата заснування: 1947 р.) та правоцентристської Ліберальної партії (дата заснування: 9 листопада 1945 р.)¹⁷¹. Основними причинами об'єднання в одну партію були спільні погляди на розбудову післявоєнної економіки Японії та необхідність створити сильну та популярну

¹⁷⁰ Исаев Б. А. Трансформация партийной системы Японии в середине XX – начале XXI вв. // ПОЛИТЭКСП: Политическая экспертиза. Т. 6. – СПб., 2010. № 1. С. 207-225. – С. 209-210.

¹⁷¹ Там само. – С. 214-215, 212, 210.

політичну партію як запобіжник приходу до влади представника лівих сил: Соціалістичної партії Японії¹⁷².

Партія була домінантною (мала більшість голосів у палатах парламенту) протягом 1955-1993 рр.¹⁷³ (так звана «система 1955» або «півторاپартійна система»¹⁷⁴), 1994-2009 рр. та 2012 р. – дотепер¹⁷⁵. Домінантність ЛДПЯ є специфічним феномен, оскільки у партії немає великого рівню суспільної підтримки¹⁷⁶. Незважаючи на провідне становище політичної партії, підтримка ЛДПЯ виборцями знаходиться на доволі середньому рівні, з моменту існування партії вона поступово падала. Наприклад, якщо у 1955 р. за партію проголосувало 63,18% виборців, то в 1967 р. свою прихильність до партії виразило лише 48,79% електорату, в той час як у 1983 р. ця відмітка зменшилася до 45,76%, а у 1993 р. – до 36,62% голосів¹⁷⁷. Проте партія продовжує займати домінантну позицію у партійній системі. Її положення у владі пояснюється декількома причинами.

По-перше, виборча система сприяла такій великій партії як ЛДПЯ. Американська окупаційна адміністрація США в 1945 р. імплементувала в політичну систему Японії вибори за зразком американських виборів до Конгресу з певними змінами. Виборча система єдиного неперехідного голосу в багатомандатних округах до обох палат парламенту дозволяла партії отримати три, чотири або п'ять місць у японському парламенті пропорційно до кількості населення в округах, у яких балотуються кандидати. Така система існувала до 1993 р.¹⁷⁸. В 1994 р. було введено змішану систему голосів до нижньої палати парламенту: 300 з 475 місць обирається в малих (одномандатних) округах, в той час як інші кандидати обираються на основі пропорційної системи. Така

¹⁷² Стрельцов Д. В. Партийная система современной Японии: от господства ЛДП до реальной многопартийности // Контуры глобальных трансформаций: политика, экономика, право. Т. 11. – 2018. №3. С. 120-136. – С. 122.

¹⁷³ Исаев Б. А. Трансформация партийной системы Японии в середине XX – начале XXI вв. // ПОЛИТЭК: Политическая экспертиза. Т. 6. – СПб., 2010. № 1. С. 207-225. – С. 220-221.

¹⁷⁴ Стрельцов Д. В. Партийная система современной Японии: от господства ЛДП до реальной многопартийности // Контуры глобальных трансформаций: политика, экономика, право. Т. 11. – 2018. №3. С. 120-136. – С. 122.

¹⁷⁵ Там само. – С. 129.

¹⁷⁶ Там само. – С. 124.

¹⁷⁷ Исаев Б. А. Трансформация партийной системы Японии в середине XX – начале XXI вв. // ПОЛИТЭК: Политическая экспертиза. Т. 6. – СПб., 2010. № 1. С. 207-225. – С. 220-221.

¹⁷⁸ Krauss E. S., Pekkanen R. J. The Rise and Fall of Japan's Liberal Democratic Party // The Journal of Asian Studies. – February 2010. Vol. 69. No1. P. 5-15. – P. 6-10.

система обмежує можливості невеликих опозиційних партій об'єднатися в електоральних перегонах¹⁷⁹.

По-друге, партія використовувала ефективні методи електоральної політики. Основним методом боротьби була персональна орієнтація виборців. Виборчі кампанії на округах велися не від імені самої партії, а скоріше від особи кандидата, який зважаючи на особливості виборчого округу мав будувати свою передвиборчу кампанію. Використовуючи партійний бренд кандидати вели кампанії самостійно, без фінансової та організаційної підтримки ЛДПЯ¹⁸⁰.

Також передвиборча кампанія формувалася на основі суспільних груп. Традиційними групами електорату для ЛДПЯ було сільське населення та жителі невеликих міст¹⁸¹.

Для збільшення прихильності електорату на території сільських округів та невеликих міст персоналізація передвиборчих кампаній була ефективною: кандидати мали хороші зв'язки з місцевою елітою, могли наладити відносини з місцевими виборцями, відвідували події місцевого значення, були обізнані з місцевими проблемами¹⁸². Також важливу роль у сфері комунікацій з виборцями відіграють коенкай («спільноти підтримки»). Коенкай – це місцеві організації, що наявні у кожному окрузі й проводять агітацію за конкретного кандидата. Вони відіграють роль посередника між кандидатом та групами виборцями. В обмін на голос виборця пропонуються певні блага, які в свою чергу надаються не певній особі, а певній групі населення¹⁸³.

Проте зміни в соціальній структурі, а саме збільшення кількості жителів урбанізованих районів потягло за собою зменшення традиційних для ЛДПЯ груп електоральної підтримки¹⁸⁴. Тому партії довелося звернути увагу на цю суспільну групу. В урбанізованих районах партія спиралася на «середній клас», мобілізувавши його за рахунок професійних, корпоративних, місцевих та інших

¹⁷⁹ Стрельцов Д. В. Система доминантной партии в Японии: некоторые уроки исторического опыта // Японские исследования. – 2016. № 3. С. 70-85. – С. 82.

¹⁸⁰ Там само. – С. 72-74.

¹⁸¹ Там само. – С. 73.

¹⁸² Там само. – С. 74.

¹⁸³ Crespo J. A. The Liberal Democratic Party in Japan: Conservative Domination // International Political Science Review. – 1995. Vol. 16. № 2. P. 199-209. – P. 202-203.

¹⁸⁴ Молодякова Э. В. Политическая система Японии: возможны ли радикальные перемены? // Восточная аналитика. – 2012. №3. – С. 33.

структур, взаємодія з якими носить клієнтелістський характер. Зокрема, до агітації за партію ЛДПЯ залучала профспілки. Прихильність таких організацій залежить від того, чи під час перебування при владі партія задовольняє потреби відповідних професійних груп¹⁸⁵.

По-третє, успіх ЛДПЯ зумовлений відсутністю конкурентоспроможних опонентів у партійній системі Японії. Незважаючи на наявність інших політичних партій: Демократичної партії, Соціал-демократичної партії, Комуністичної партії Японії, Комейто та інших – вони не становлять для ЛДПЯ загрози. Інші партії не здатні об'єднатися в цілком конкурентоспроможну групу для перемоги на виборах, оскільки їхні програми й погляди на розвиток Японії різняться. Особливо важким питанням, каменем спотикання для партій та й для внутрішніх фракцій ЛДПЯ є перегляд 9 статті Конституції Японії 1946 р. щодо відмови про розвиток галузі військового озброєння¹⁸⁶.

Через низку корупційних скандалів та непопулярних рішень ЛДПЯ на парламентських виборах 1993 р. отримала лише 36,6% голосів виборців та 45% місць парламенту. Проте об'єднання інших семи партій змусило її перейти в опозицію до влади і втратити свою домінуючу позицію на 10 місяців. Проте партійна коаліція протрималася недовго: через 10 місяців через суперечки в середині багатопартійної коаліції вона розпалася. Отож, повноцінна домінантність ЛДПЯ з 1955 («система 1955») припинила своє існування. З 1993 р. їй доводиться вступати в коаліції з іншими невеличкими партіями, аби мати перевагу в парламенті. Наприклад, у 1994 р. ЛДПЯ об'єдналася в коаліцію з невеличкими партіями Сакігаке та Соціалістичною партією Японії, в 1999 р. – в коаліцію з Ліберальною партією та Комейто¹⁸⁷.

Одним з сильних опонентів ЛДПЯ була Демократична партія (1995 р. створення, 2016 р. розпуску, не плутати з нині існуючою в японській партійній

¹⁸⁵ Стрельцов Д. В. Система доминантной партии в Японии: некоторые уроки исторического опыта // Японские исследования. – 2016. № 3. С. 70-85. – С. 75.

¹⁸⁶ The Constitution of Japan. – 1946. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ndl.go.jp/constitution/e/etc/c01.html>

¹⁸⁷ Сенаторов А., Цветова И. Либерально-демократическая партия: полвека у власти // Япония. Ежегодник. – М., 2006. С. 5-23. – С. 10-11, 13.

системі Демократичною партією). ЛДПЯ втратила підтримку через те, що після популярного серед населення прем'єр-міністра та голови партії Дзунітіро Коїдзумі (часи прем'єрства 2001-2006 рр.) серед членів партії не знайшлося гідного наступника¹⁸⁸. За результатами виборів 2009 р. Демократична партія отримала 308 місць у парламенті, змусивши коаліцію ЛДПЯ та Партію чистої політики перейти в опозицію до нової влади¹⁸⁹. Проте перебуваючи при владі Демократична партія приймала непопулярні рішення, в середині самої партії відбувся розкол, партія втратила прихильність населення. Після катастрофи 11 березня 2011 р. ЛДПЯ та влада об'єднали зусилля для ефективної роботи парламенту в умовах надзвичайної ситуації. На наступних виборах 2012 р. ЛДПЯ змогла знову повернути прихильність виборців, зокрема, завдяки ефективній роботі лідера партії Абе Сіндзо¹⁹⁰.

Водночас ЛДПЯ сприяє розколу опозиції за рахунок використання певних технік. Одним з таких методів є внесення в порядок денний питань щодо міжнародної політики, питань національної безпеки чи інших, навколо яких протиріччя опозиційних партій були особливо загостреними. Іншим методом є залучення до своїх лав депутатів, що пройшли до парламенту без партійної приналежності, «незалежних». Це дозволяє зберегти більшість ЛДПЯ у парламенті. Також можливе одночасне призначення виборів у палату радників (верхня палата парламенту) та у палату представників (нижня палата парламенту). Оскільки ці вибори проходять за різними процедурами (до палати представників за змішаною системою, до палати радників за пропорційною системою єдиного неперехідного голосу), то опозиційні партії не здатні дійти згоди щодо об'єднання, оскільки вони є конкурентами¹⁹¹.

По-четверте, партія здатна забезпечити себе необхідними ресурсами. Зокрема, з 1974 р. партія використовує таку тактику як кігьогурумі. Кігьогурумі

¹⁸⁸ Krauss E. S., Pekkanen R. J. The Rise and Fall of Japan's Liberal Democratic Party // The Journal of Asian Studies. – February 2010. Vol. 69. No1 P. 5-15. – P. 12.

¹⁸⁹ Исаев Б. А. Трансформация партийной системы Японии в середине XX – начале XXI вв. // ПОЛИТЭК: Политическая экспертиза. Т. 6. – СПб., 2010. № 1. С. 207-225. – С. 224.

¹⁹⁰ Молодякова Э. В. Политическая система Японии: возможны ли радикальные перемены? // Восточная аналитика. – 2012. №3. С. 32-38. С. 36-37.

¹⁹¹ Стрельцов Д. В. Система доминантной партии в Японии: некоторые уроки исторического опыта // Японские исследования. – 2016. № 3. С. 70-85. – С. 81-82.

передбачає отримання фінансової, соціальної та організаційної підтримки від великих корпорацій та структур. Наприклад, за підтримку ЛДПЯ виступають авто концерн «Тойота», Асоціація сімей жертв війни, профспілка медиків, Сили самооборони Японії, релігійні організації та інші¹⁹². Для забезпечення підтримки лояльності відповідних груп партія під час свого перебування при владі використовує свої повноваження, що дещо уподібнює її до партій влади. Наприклад, ЛДПЯ використовує державні ресурси для фінансування, наприклад, дотації та субсидії у сферах, в яких задіяні корпорації та групи її електоральної підтримки¹⁹³.

Важливу роль у структурі ЛДПЯ відіграють фракції та депутатські клани. Фракції в домінуючій партії на відміну від партії влади є полем реальної політичної боротьби. Фракції в ЛДПЯ здебільшого концентрувалися навколо певних політиків, лідерів фракцій, що є реальними кандидатами на посаду голови ЛДПЯ. Належність до певної фракції надає можливість кар'єрного зростання членів партії, забезпечує їх доступами до ресурсів для проведення передвиборчих кампаній, дозволяє брати участь у вирішенні важливих внутрішніх питаннях, наприклад, обранні голови партії. Між фракціями відбувається конкуренція за посади в уряді. Проте така боротьба не веде до різких внутрішніх загострень: лідери фракцій постійно замінюють один одного на важливих партійних та державних посадах¹⁹⁴.

Депутатські клани (дзоку) є групами, що здебільшого складаються в основному партійному органі ЛДПЯ – Раді щодо політичних питань. Депутатські клани є спеціалізованими утвореннями, кожен з них займається певною сферою партійної політики, наприклад, реформами в освітній сфері, сільському господарстві, відносинами з певними країнами тощо¹⁹⁵.

Групи й фракції мають як позитивний, так і негативний вплив на функціонування партії. З одного боку, наявність фракціонування та поділу на

¹⁹² Стрельцов Д. В. Система доминантной партии в Японии: некоторые уроки исторического опыта // Японские исследования. – 2016. № 3. С. 70-85. – С. 76.

¹⁹³ Кичигин Г. Е. Ресурсы доминирующей партии // Фундаментальные и прикладные исследования. – Саратов. 2013. – С. 94.

¹⁹⁴ Стрельцов Д. В. Система доминантной партии в Японии: некоторые уроки исторического опыта // Японские исследования. – 2016. № 3. С. 70-85. – С. 77.

¹⁹⁵ Там само.

групи дозволяє розширити електорат ЛДПЯ та покращити ефективність роботи партії, оскільки вони дозволяють охопити різноманітні проблеми різних суспільних груп, надають можливість забезпечення кваліфікованих кадрів та забезпеченість ресурсами. З іншого боку, діяльність фракцій та депутатських груп може призвести до розколу в середині політичної партії. Подібні випадки були в історії ЛДПЯ, однак нові утворення не мали успіху. Наприклад, в 1976 р. частина депутатської групи на чолі з депутатом Коно Ехей вийшли з партії та намагалися створити власну партію під назвою «Новий ліберальний клуб». Однак нова партія не знайшла прихильників серед виборців і зрештою її члени повернулися до лав ЛДПЯ. Інша спроба була в 1992 р., коли лідер однієї з фракцій Хосокава Моріхіро, який мав непогану підтримку серед населення, намагався створити нову партію. Партія М. Хосокави мала назву «Нова партія Японії». Свою передвиборчу кампанію нова партія спрямувала на жителів великих міст, проте не змогла отримати досить місць у парламенті для впливу на прийняття політичних рішень¹⁹⁶.

Незважаючи на те, що ЛДПЯ користується державними та владними ресурсами, що сприяє відповідно її перебуванню при владі, вона не є партією влади. На відміну від останньої, ЛДПЯ залежить від преференцій електоральних груп та проводить реальну політику щодо задоволення потреб населення. Також члени партії не завжди були лояльними до представників вищих державних посад, незважаючи на їхню партійну приналежність до ЛДПЯ. Яскравим прикладом є відносини партії у 2001-2006 рр. з її тогочасним головою та прем'єр-міністром Дзунітіро Коїдзумі. Дз. Коїдзумі ставив за мету оновити партію. Проте його однопартійці критикували його за дещо жорсткий стиль управління: політик прагнув провести структурні зміни, серед яких була ліквідація внутрішніх фракцій ЛДПЯ; ліквідував звичний порядок вивчення членами ЛДПЯ урядових законопроектів; сформував Консультативну раду з економічної та фінансової політики, яка працювала безпосередньо під його керівництвом. Що ж до управління державою, то діяльність Дз. Коїдзумі не

¹⁹⁶ Молодякова Э. В. Политическая система Японии: возможны ли радикальные перемены? // Восточная аналитика. – 2012. №3. – С. 33-34.

задовольняла частину депутатів ЛДПЯ. Зокрема, гострими питаннями були закон щодо приватизації державної пошти, зосередження міжнародної політики навколо відносин зі США, перегляду існуючої конституції. Незважаючи на відсутність абсолютної підтримки з боку партії, Дз. Коїдзумі був популярним серед населення та користувався авторитетом серед політичної еліти. Тому на перевиборах голови партії 2003 р. він отримав необхідні для збереження посади 68,3% голосів членів ЛДПЯ¹⁹⁷.

Отож, Ліберально-демократична партія Японії є домінуючою партією. Вона отримувала більшість голосів у парламенті протягом 1955-1993 рр., 1994-2009 рр., 2012 р. – дотепер. Партія утримувала свою позицію у політичній системі за рахунок сприятливої виборчої системи, ефективної виборчої підтримки, відсутності конкурентоспроможних опозиційних партій, доступу до ресурсів. У структурі партії наявні фракції та депутатські групи, однак їхня боротьба в середині партії не є гострою, тому не веде до розколу партії. ЛДПЯ є домінуючою партією, проте не є чистою партією влади. Незважаючи на використання державних ресурсів для свого функціонування, партія спрямовує свою діяльність на реальне задоволення потреб суспільних груп. Також партія не завжди лояльна до політичних лідерів, незважаючи на їхню приналежність до лав ЛДПЯ.

2.3. Комуністична партія Китаю як партія-гегемон.

Комуністична партія Китаю (КПК) була сформована в 1921 р. Її формування припало на момент внутрішньої боротьби колишніх проімператорських політиків (серед яких визначним був Юань Шикай), груп «мілітаристів» та партії Гоміндан (заснована в серпні 1912 р.) за контроль над владою. КПК була сформована делегатами марксистських кружків та молоддю, що була незадоволена договорами Китаю з рядом країн (США, Великою Британією,

¹⁹⁷ Сенаторов А., Цветова И. Либерально-демократическая партия: полвека у власти // Япония. Ежегодник. – М., 2006. С. 5-23. – С. 15-17.

Францією, Японією та іншими)¹⁹⁸. За характером своєї діяльності КПК є партією-гегемоном.

Незважаючи на те, що партія була створена в 1921 р., до влади вона змогла прийти лише у 1949 р.. Історія існування партії охоплює часи об'єднання з партією Гоміндан (яка була лояльною до комуністів, зокрема, до Радянської Росії) для спільної боротьби проти «мілітаристів» протягом 1926-1927 рр.. Надалі Гоміндан на чолі з Чан Кайши розірвав домовленість з КПК, оскільки остання перетворилася у конкурентоспроможну політичну силу. Як протидію поширенню впливу КПК влада почала здійснювати арешти та вбивства комуністів. У відповідь Комуністична партія створила власні збройні сили – Червону Армію Китаю. Партії воювали між собою, однак загроза повномасштабної війни з Японією змусила на певний час знову об'єднатися протягом 1937-1945 рр.. Проте насправді боротьба між двома політичними силами продовжилася у 1947-1949 рр., доки Народно-визвольна армія Китаю (колишня Червона армія Китаю) здійснивши ряд успішних наступальних операцій встановила контроль над територією держави. Конституцією Китайської Народної Республіки (КНР) 1954 р. було встановлено провідну роль Комуністичної партії Китаю у політичній системі¹⁹⁹.

У партії існує чітка сувора внутрішня ієрархія. Партія керує як своїми внутрішніми структурами, так і державою за принципом централізму: окремий член партії підпорядковується партійній організації, меншість підпорядковується більшості, організації нижчого рівня підпорядковані організаціям вищого рівню. Особливу роль виконує лідер – Генеральний секретар Центрального Комітету партії, що водночас є президентом КНР, оскільки він уособлює центр, рішення якого мають виконуватися без сумніву²⁰⁰.

КПК відіграє ключову роль у житті держави. Де-факто вона контролює усі державні структури. Незважаючи на те, що за законодавством державні

¹⁹⁸ Поликарпова Е. В. Трансформация китайской государственности в Новое и Новейшее время // Lex Russica. – 2016. №2. С. 147-174. – С. 157-158.

¹⁹⁹ Там само. – С. 161-165.

²⁰⁰ O'Neil P. H., Fields K., Share D. Cases in comparative politics. Third edition. – New York: W. W. Norton & Company, 2010. 619 p. – P. 297, 302.

структури мають здійснювати формальний контроль за діяльністю партій, насправді все навпаки: партійні організації контролюють діяльність державних органів. Партійні комітети відповідають за призначення, просування по службі, звільнення державних та партійних працівників. Наприклад, за діяльністю законодавчого органу – Всекитайських зборів народних представників – спостерігає відповідний постійний комітет. Також у структурі КПК наявні бюро, завданням яких є нагляд за діяльністю державних органів та забезпечення задоволення інтересів партії²⁰¹.

КПК здійснює контроль над державними органами за допомогою структури організаційного паралелізму. Цей принцип передбачає, що усі виконавчі, законодавчі та адміністративні органи або узгоджуються при формуванні з партією, або дублюються на кожному рівні відповідним органом партії. Наприклад, Генеральний секретар ЦК КПК дублює повноваження президента та прем'єр-міністра країни, Політбюро КПК дублює повноваження Уряду КНР тощо²⁰².

Політичні партії для КНР є важливими. Вибори до Всекитайських зборів народних представників відбуваються кожні п'ять років за мажоритарною виборчою системою абсолютної більшості. Кількість місць у законодавчому органі складає три тисячі осіб. Окрім законотворчих функцій на парламент покладено обрання Голови КНР (який завжди є Генеральним Секретарем ЦК КПК) та формування органу виконавчої влади – Державної ради. Проте як і парламент, так і уряд у своїй діяльності керуються лінією партії²⁰³.

Гегемонії КПК сприяє ряд факторів.

Перш за все, її провідна та керівна роль закріплена у преамбулі Конституції КНР. Це надає партії змогу в разі закидів про порушення прав людини, політичну упередженість або втручання в державні справи посилатися на основний закон як обґрунтування своєї владної позиції²⁰⁴.

²⁰¹ O'Neil P. H., Fields K., Share D. Cases in comparative politics. Third edition. – New York: W. W. Norton & Company, 2010. 619 p. – P. 297-299.

²⁰² Ibid.

²⁰³ Ibid. – P. 303.

²⁰⁴ Трошинский П. В. Право, политика и идеология современного Китая // Труды института государства и права. РАН. – 2016. № 4. С. 187-204. – С. 190.

Також партія як зазначалося вище має змогу контролювати діяльність державних органів завдяки дублюванню або зрощенню їх з партійними органами. Контроль за законодавчою та урядовою сферами діяльності надалі тягне контроль й за судовою гілкою влади. Судова гілка влади працює у рамках визначеного законодавства, що в свою чергу створене парламентарями відповідно до потреб та інтересів партії²⁰⁵.

Незважаючи на наявність у політичній системі вісьмох інших легальних партій, вони не є повноцінними та конкурентоспроможними опонентами для Комуністичної партії. В партійній системі Китайської Народної Республіки, окрім КПК, присутні такі партії: Революційний комітет Гоміндану, Демократична ліга Китаю, Асоціація демократичного національного будівництва Китаю, Асоціація сприяння розвитку демократії Китаю, Робітничо-селянська демократична партія Китаю, Китайська партія прагнення до справедливості, Товариство «3 вересня» та Ліга демократичної автономії Тайваню²⁰⁶.

Усі ці партії співпрацюють з КПК, вони чисельно менші у порівнянні з нею та мають подібну програму. Головна різниця поміж цими партіями полягає в групах, на які вони спрямовують свою діяльність та сферах, на які звертають увагу в програмах. Революційний комітет Гоміндану (дата створення: 1948 р.) виступає за збереження територіальної цілісності КНР та проти визнання незалежності Тайваню. Демократична ліга Китаю (дата створення: 1941 р.) спрямовує діяльність на боротьбу з бідністю, розвиток освітньої сфери, пропагує будівництво ринкової економіки. Асоціація демократичного національного будівництва Китаю (дата створення: 1945 р.), що складається здебільшого з підприємців, спрямовує діяльність на побудову забезпеченого суспільства шляхом поєднання соціалізму, специфіки китайської економіки та розвитку капіталістичної промисловості. Вони також пропагують боротьбу з

²⁰⁵ Трошинский П. В. Право, политика и идеология современного Китая // Труды института государства и права. РАН. – 2016. № 4. С. 187-204. – С. 190-191.

²⁰⁶ Семенов А. А. Роль малых демократических партий в политической системе КНР // XLVIII съезд научной конференции «Общество и государство в Китае». Институт востоковедения РАН. – 28 апреля 2018 года. [Текст]. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://china.ivran.ru/f/Semyonov_A.A._Rol_malyh_demokraticheskikh_partij_v_politicheskoy_sisteme_KNR.pdf

бідністю, забезпечення певного рівню соціально-економічних умов, модернізації виробництва. Асоціація сприяння розвитку демократії Китаю (дата створення: 1945 р.) звертає увагу на освітню та культурну сфери, охорону навколишнього середовища та збереження природних ресурсів. Пріоритетним напрямком є розвиток зв'язків з Гонконгом, Макао і Тайванем. Робітничо-селянська демократична партія Китаю (дата створення: 1927 р.) спрямовує діяльність на представників інтелігенції, працівників медицини в невеликих містах. Китайська партія прагнення до справедливості (дата створення: 1925 р.) за основний напрямок роботи обрала розвиток міжнародних відносин. Товариство «3 вересня» (дата створення: 1946 р.) складається з представників інтелігенції, що займає високі посади у сферах техніки, культури, медицини. Напрямок діяльності партії включає в себе збереження стабільної політичної ситуації та соціального контролю, розвиток новітніх технологій та забезпечення держави висококваліфікованими спеціалістами в наукових та культурних сферах. Ліга демократичної автономії Тайваню (дата створення: 1947 р.) головним завданням вважає підтримку переселенців з Тайваню або осіб, що мають тайванське коріння²⁰⁷.

Проте Комуністична партія Китаю утримує свою гегемонію не лише за рахунок відсутності спроможної опозиції. Відповідно до нових політичних викликів партія адаптує або коригує деякі принципи своєї діяльності не порушуючи загальних побудованих рамок. Зокрема, для адаптації під соціально-економічні зміни партія вирішила удосконалити правову систему управління державою. Наприклад, у 1999 р. до Конституції КНР внесли положення про управління на основі верховенства державного права та побудову соціалістичної правової держави. Це передбачає удосконалення, прийняття законодавства на основі прав людини. Водночас для забезпечення реалізації прав людини Політбюро на XVII з'їзді КПК 15 жовтня 2007 р. наголосило на головних пріоритетах у роботі партії. Серед них закріплення

²⁰⁷ Семенов А. А. Роль малых демократических партий в политической системе КНР // XLVIII съезд научной конференции «Общество и государство в Китае». Институт востоковедения РАН. – 28 апреля 2018 года. [Текст]. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://china.ivran.ru/f/Semyonov_A.A._Rol_malykh_demokraticheskikh_partij_v_politicheskoy_sisteme_KNR.pdf

єдності між партією, народом та верховенством права, удосконалення роботи парламенту, розвиток багатопартійності під керівництвом КПК. Влада взяла напрямок на пристосування принципів демократичного правління до способу керівництва КНР. Зокрема, демократичне правління в розумінні політичної еліти КНР означає, що влада здійснюється для служіння народу, відповідальності перед ним та гарантуванню народу права господаря на території держави. Такий напрямок роботи передбачає будівництво соціалістичної демократії, у якій громадянам гарантовані виборче право, право на інформацію та участь у справах держави; удосконалення законів з урахуванням соціалістичного напрямку розвитку суспільства; забезпечення розвитку соціальної рівності та справедливості; забезпечення умовами для всебічного розвитку здібностей людини²⁰⁸.

Діяльність Комуністичної партії Китаю має ідеологічний характер. У преамбулі Конституції КНР вказано на прихильність до марксизм-ленінізму. Проте незважаючи на використання соціалістичного дискурсу, насправді для КНР пріоритетними є національні інтереси. Соціалізм використовується як механізм для підтримки стабільності в середині держави²⁰⁹.

Отож, Комуністична партія Китаю є партією-гегемоном. Протягом свого існування вона отримує абсолютну більшість місць у законодавчому органі КНР Всекитайських зборах народних представників. Гегемонія партії була встановлена в результаті збройної боротьби. Правляче положення партії підтримується за рахунок чіткої ієрархічної структури КПК, контролю за державними органами за рахунок дублювання партійними органами, контролю за гілками влади, в тому числі й за правовими рамками діяльності органів держави. Також у партійній системі Китайської Народної Республіки наявні інші легальні партії. Однак вони невеликі за чисельністю, мають подібні до її програми, працюють у співпраці та під керівництвом КПК.

²⁰⁸ Нгуен Суан Кыонг. Политические реформы в Китае в первые годы XXI века // Вестник МГИМО-Университета– 2015. № 2 (41). С.159-166. – С. 160-162.

²⁰⁹ Трошинский П. В. Право, политика и идеология современного Китая // Труды института государства и права. РАН. – 2016. № 4. С. 187-204. – С. 200.

2.4. Чому в Україні не сформувалася партія-гегемон?

На формування української політичної системи вплинуло перебування держави у складі СРСР. Розвиток державно-політичних сфер відбувався на основі сформованих в радянський період політичної культури, політичних еліт та інститутів. Проте наслідування інститутів та способів управління не означало відсутність їх змін. Зокрема, існує різниця між державами у партійних системах. Для радянської однопартійної політичної системи характерною була наявність партії-гегемона – КПРС. Однак в Україні партії подібного типу не сформувалися через ряд причин.

По-перше, незважаючи на наявність офіційної однопартійності, наприкінці існування СРСР в політичній системі були наявні суспільні рухи та об'єднання, що претендували на роль партій у політичному житті. Неформальні політичні клуби та об'єднання почали активну діяльність 1987-1988 рр.²¹⁰, проте на території України рухи з політичним напрямком діяльності існували й до того. Наприклад, існував започаткований у 1960-ті рр. рух дисидентів, Українська Гельсінська спілка (дата створення: 1988 р.), що була створена на основі заснованої 1976 р. Української Гельсінської групи, та інші²¹¹.

Протягом 1989-1990 рр. на території України діяло близько 20 політичних партій, що були створені на території держави, та 10 партій, керівництво яких було за її межами. Серед політичних партій, що діяли на території України, були Українська християнсько-демократична партія (1989 р.), Українська народно-демократична ліга (1989 р.), Українська національна партія (1990 р.) та інші. Важливу роль відігравала громадсько-політична організація «Народний рух України за перебудову» 1988 р. створення, що у 1993 р. перетворилася на політичну партію. Завдяки активній діяльності у політичній та суспільній сфері на засадах плюралізму організація змогла залучити до себе прихильників різних поглядів на економічну, культурну, політичну та інші сфери. Ефективною була

²¹⁰ Аляев Г. Е. «Партія влади»: трансформація категорії на тлі українського державно-партійного будівництва // *Культура народів Причорномор'я*. – 2007. № 106. – С. 188-191.

²¹¹ Гай-Нижник П. Виникнення перших політичних партій в УРСР, утворення Народного Руху України та його позиція щодо Союзного договору (1989–1991 рр.) // *Гілея*. – 2012. №57. С.127-133. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/downloads/gileya\(57\).pdf](http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/downloads/gileya(57).pdf) – С. 128.

діяльність організації як у національно-культурних питаннях (підтримка відродження культури національних меншин на території України, проведення заходів для єднання українців як народу, зокрема, на основі історичних подій), так і у політичній сфері. Завдяки впливові «Народного руху України» була прийнята Верховною Радою УРСР Декларація про державний суверенітет України 16 липня 1990 р.²¹².

Де-юре, тогочасні партії України не були формалізованими, у правовому полі не могли бути оцінені як партії, адже правове забезпечення однопартійності в СРСР закривало можливості для діяльності інших офіційних партій. Однак за умов відсутності стабільної політичної ситуації в республіках у лютому 1990 р. керівництво, Центральний Комітет КПРС пішов на зміну правових норм. Наприклад, була вилучена з Конституції СРСР 6-та стаття, яка визначала провідну роль компартії в політичній, суспільній та державній сфері. Це відкривало можливості для створення нових політичних сил. На території України створення правової бази для багатопартійності відбулося завдяки Постанові Президії Верховної Ради УРСР «Про порядок реєстрації громадських об'єднань», що була ухвалена у вересні 1990 р.²¹³.

По-друге, для формування єдиної партії як виразника інтересів громадян необхідна єдність або хоча б узгодженість серед суспільних груп. У суспільстві як складній системі зв'язків між індивідами, групами індивідів та організаціями²¹⁴ віднайти спільний єдиний ідеал, наближення до якого та втілення якого задовольняли б потреби усіх вкрай важко, якщо взагалі можливо. В Україні суспільство є фрагментованим. Найбільш на політику впливає біполярність, біцивілізаційність українського суспільства, що проявляється у протистоянні євроатлантичних та євразійських тенденцій у політиці. Біполярність українського суспільства проявляється під час кризових

²¹² Гарань О.В., Сидорчук О.В. Народний Рух України // Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій та ін.. НАН України. Інститут історії України. – К.: В-во "Наукова думка", 2010. 728 с. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Narodnyj_rukh

²¹³ Гай-Нижник П. Виникнення перших політичних партій в УРСР, утворення Народного Руху України та його позиція щодо Союзного договору (1989–1991 рр.) // Гілея. – 2012. №57. С. 127–133. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/downloads/gileya\(57\).pdf](http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/downloads/gileya(57).pdf) – С. 127-129, 131.

²¹⁴ Якушик В. М. Государство переходного периода (вопросы теории). – К., 1991. 199 с. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/1088> – С. 147.

для держави станів. Наприклад, яскраво вона проявилася під час Помаранчевої революції 2004-2005 рр. В. А. Ющенко зі своїми прихильниками представляв частину суспільства, яка сповідувала проєвропейський напрямок політики, в той час як В. Ф. Янукович та його прихильники представляли суспільні групи з проєвразійськими преференціями²¹⁵.

По-третє, для ефективної політики має існувати узгодженість серед політичних еліт. Еліти та стейкхолдери для створення однієї партії-гегемона мають сформувати єдину групу зі спільними потребами та стратегіями їхнього задоволення. В Україні єдність серед еліт відсутня від самого початку існування незалежної держави²¹⁶. Відсутність узгоджених інтересів суспільних груп спричиняє відсутність узгоджених інтересів еліт, що представляють певну територію чи групу. Однак можливий збіг між потребами громадян та інтересами еліт. Наприклад, під час Помаранчевої революції (2004-2005 рр.) та Революції Гідності (2013-2014 рр.) інтереси суспільних груп збіглися з прагненнями опозиційних еліт²¹⁷.

По-четверте, фрагментованість еліт тягне за собою слабкість інститутів та організацій, в тому числі політичних партій. Ю. В. Мацієвський, пишучи про пастки гібридності в Україні, наголосив, що за відсутності спільних цінностей взаємодія між представниками еліт відбувається за рахунок укладання неформальних угод²¹⁸. Таким чином, виникають певні обмеження для повноцінної діяльності формальних інститутів. Через відсутність довіри між представниками еліт щодо дотримання правил гри та розвинені неформальні інститути (наприклад, корупції) стейкхолдери перешкоджають розвиткові формальних інститутів, оскільки вони могли б примусити еліти дотримуватися взятих на себе зобов'язань та позбавили б їх можливості задовольняти свої потреби (наприклад, законодавчі інститути, інститути правосуддя та інші). Неформальні інститути виступають як механізми захисту для еліт та громадян.

²¹⁵ Якушик В. Українська революція 2004 – 2005 років. Спроба теоретичного аналізу // Політичний менеджмент. – 2006. № 2. С. 19-36. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/8715/02-lakyshun.pdf> – С. 30-34.

²¹⁶ Мацієвський Ю. В. У пастці гібридності: зигзаги трансформацій політичного режиму в Україні (1991-2014). – Чернівці, 2016. 552 с. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=2&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&Image_file_name=book/0013848.pdf – С. 61.

²¹⁷ Там само. – С. 43.

²¹⁸ Там само. – С. 38.

Відсутність інших стимулів та змін ставлення до інститутів і стейхолдерів, і суспільних груп ослаблює формальні інститути. Слабкість державних та політичних органів тягне за собою слабкість інститутів партійної системи, які не мають сприятливих умов для повноцінного виконання своїх функцій²¹⁹.

По-п'яте, українські політичні партії як актори, що мають забезпечувати комунікації між державою, представниками еліт та населенням, не знаходять довіри серед громадян. Наприклад, якщо у 2014 р. за партійними списками за пропорційною системою у загальнодержавному багатомандатному окрузі партія «Блок Петра Порошенка» отримала 21,82 % голосів виборців²²⁰, то на виборах у 2019 р. за цією ж системою «Європейська Солідарність» (перейменована партія «Блок Петра Порошенка») отримала 8,1%²²¹. Загалом, падіння довіри до політичних партій або її відсутність зумовлена незавершеністю реформ, яких потребує суспільство. Політичні еліти як ініціатори реформ отримують свій «прибуток» (benefit) з початком реформування, адже проведення реформ забезпечує їм доступ до ресурсів, які можуть бути використані для задоволення їхніх інтересів. Проте завершення реформ не задовольняє потреби стейкхолдерів, оскільки закриває доступ до ресурсів. Через постійну незавершеність реформ суспільство перестає довіряти політичним силам²²².

Відсутність довіри населення змушує партії вдаватися до контактів з владною елітою як розподільником ресурсів, зокрема самої ж влади. Тому партії орієнтуються у своїй діяльності не на певні суспільні групи, а на політичних гравців. Останні в свою чергу можуть використовувати політичні

²¹⁹ Мацієвський Ю. В. У пастці гібридності: зигзаги трансформацій політичного режиму в Україні (1991-2014). – Чернівці, 2016. 552 с. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=2&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&Image_file_name=book/0013848.pdf – С. 38-39, 45-46.

²²⁰ Результати по багатомандатному виборчому округу. Вибори народних депутатів України 26.10.2014 // Офіційний сайт Центральної виборчої комісії. – 2014. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://web.archive.org/web/2015020304241/http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/wp300?PT001F01=910>

²²¹ Результати по багатомандатному виборчому округу. Вибори народних депутатів України. 21.07.2019 // Офіційний сайт Центральної виборчої комісії. – 2019. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2019/wp300pt001f01=919.html>

²²² Мацієвський Ю. В. У пастці гібридності: зигзаги трансформацій політичного режиму в Україні (1991-2014). – Чернівці, 2016. 552 с. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=2&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&Image_file_name=book/0013848.pdf – С. 39.

партії як інструмент для забезпечення необхідної підтримки в парламенті²²³. Це уподібнює політичні партії до партій влади.

Наприклад, наближалася за методами своєї діяльності до партії влади «Партія Регіонів». Зокрема, це проявлялося у сфері законотворчості. Прийняті Закон України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» у 2010 р. та Закон України «Про вибори народних депутатів України» у 2011 р. за рахунок зміни до виборчої системи, підвищення виборчого бар'єру до 5% та заборони виборчим блокам брати участь у виборах значно обмежили можливості для опозиційних та невеликих партій. Велику роль у зміні впливу Верховної Ради на формування політики держави мало рішення Конституційного Суду України щодо відновлення чинності Конституції від 1996 р., де обмежувався вплив парламенту на формування уряду²²⁴. Проте як показують події на Майдані Незалежності 2013-2014 рр., наявність політичної партії не є запорукою перебування еліт при владі.

Отож, партія-гегемон не утворилася в партійній системі України через ряд причин. На момент формування політичної системи України як незалежної держави в ній вже були наявні політичні партії та рухи. Для повноцінного існування партії-гегемона необхідна узгодженість суспільних груп та спільний сформований інтерес політичних еліт. Такі явища відсутні в Україні. Так само відсутня й сформованість партій як формального інституту та довіра до політичних партій з боку суспільства. Незважаючи на те, що політичні партії можуть виступати в ролі інструментів політичних еліт, їхня наявність та парламентська діяльність не є достатніми для збереження акторами владних позицій.

²²³ Аляев Г. Е. «Партія влади»: трансформація категорії на тлі українського державно-партійного будівництва // Культура народів Причорномор'я. – 2007. № 106. С. 188-191. – С. 190-191.

²²⁴ Якименко Ю. В. Партійна система України у 2010-2015рр.: зміни, тенденції, перспективи еволюції // Держава і право : Збірник наукових праць. – Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К.: Юридична думка. – 2015. № 2015. С. 181-193. – С. 186.

Висновки.

Прикладом партії влади є російська партія «Єдина Росія». Партія створена 2001 р. шляхом об'єднання представлених у парламенті партії «Єдність», виборчих блоків «Вітчизна – Уся Росія» та «Наш дім – Росія». Правляча позиція забезпечується за рахунок отримання адміністративних та матеріальних ресурсів з боку політичних еліт, створення відповідної законотворчої бази, відсутності інших конкурентоспроможних політичних партій. Партія закріплює свої позиції й на загальнодержавному, й на регіональних рівнях за рахунок контролю за розподілом ресурсів. Однак партія обмежена у своїх можливостях через залежність від представників вищих державних посад та політичних еліт. «Єдина Росія» є інструментом втілення політики, запропонованої вищим керівництвом. Вона не формує зміст політичних змін, а лише розроблює плани по втіленню вже запропонованих.

У політичній системі Японії Ліберально-демократична партія Японії є домінуючою партією. Вона отримувала більшість місць у парламенті протягом 1955-1993 рр., 1994-2009 рр., 2012 р. – дотепер. Забезпечення домінуючої позиції відбувається завдяки сприятливій для великих партій виборчій системі, ефективній співпраці з виборцями, зокрема, з електоральними групами, що прихильні до партії, відсутності сильних опозиційних партій та доступу до ресурсів. У структурі ЛДПЯ наявні фракції та депутатські групи. Проте боротьба між ними в середині партії не гостра. Незважаючи на використання державних ресурсів для підтримки діяльності, ЛДПЯ не є партією влади. Вона спрямовує свою діяльність на реальне задоволення потреб суспільних груп. Також партія не завжди лояльна до політичних лідерів як це буває за наявності партій влади в партійній системі.

В політичній системі Китайської Народної Республіки Комуністична партія Китаю є партією-гегемоном. Протягом свого існування вона отримує абсолютну більшість місць у законодавчому органі КНР Всекитайських зборів народних представників. Правляче положення партії закріплене у законодавстві держави. Гегемонія КПК реалізується за рахунок ієрархічної структури партії,

принципу «організаційного паралелізму» в будівництві партійних та державних органів, контролю за діяльністю органів гілок влади. Незважаючи на наявність у партійній системі ще вісьмох легальних політичних партій, вони не є повноцінними акторами на політичній арені. Інші партії за своєю діяльністю є партіями-сателітами КПК: вони тісно співпрацюють з нею, проводять свою діяльність під її керівництвом, мають подібні до її програми.

Незважаючи на те, що політична система незалежної України формувалася на основі політичної системи СРСР, в українській партійній системі на відміну від радянської відсутня партія-гегемон. Це пов'язано з наявністю українських політичних рухів та партій, що розгорнули свою діяльність до отримання Україною незалежності. Також однією з причин відсутності партій такого типу є відсутність консолідації між політичними елітами та фрагментованість суспільства. Ускладнює умови для утворення в системі партій-гегемонів слабкість політичних партій як інститутів та відсутність довіри населення до партій, що зменшує шанси політичних сил на утримання провладних позицій. Політичні партії в Україні можуть виступати як інструмент забезпечення захисту та підтримки політичних еліт, проте вони не є запорукою збереження ними свого становища.

Висновки

У політичній сфері політичні партії відіграють важливу роль. Такі дослідники як Дж. Локк, Т. Гоббс, Д. Юм, А. де Токвіль, А. Грамши, Р. Міхельс, М. Вебер, М. Я. Острогорський, О. Ренней, Е. Даунс, Дж. Шлезінджер, З. Нейманн, Дж. Сарторі, Дж. Ла Паломбара, М. Вайнер, К. Джанда, М. Дюверже та інші присвячували свої роботи вивченню політичних партій.

Для визначення «політичної партії» можна використовувати декілька підходів, серед яких розуміння цього поняття у широкому та вузькому сенсах, романо-германська та англо-американська традиції вивчення партії.

У широкому сенсі, яким послуговувалися Дж. Ла Паломбара, М. Вайнер, К. Джанда, М. Дюверже та інші, політична партія є об'єднанням осіб, що мають спільні інтереси, цінності, потреби, бачення майбутнього й спрямовують свою колективну діяльність на здобуття влади та участь у політично-державних процесах. Політичні партії звертають увагу на потреби соціальних груп, оскільки їхня підтримка забезпечує доступ партії до влади. Вузьке значення політичних партій використовували у своїх роботах О. Ренней, Е. Даунс, Дж. Шлезінджер, З. Нейманн, Дж. Сарторі та інші дослідники. У вузькому значенні політична партія є об'єднанням людей, які мають на меті отримати доступ до розподілу політичної влади за рахунок електоральних процесів. Головна мета політичних партій з цієї точки зору – перемога на виборах.

Представники англо-американської традиції – Дж. Локк, Т. Гоббс, Д. Юм, А. де Токвіль та інших – у дослідженні політичних партій звертали увагу на спосіб утворення партій, методи захисту інтересів суспільних груп та обмеження інших гілок влади. Для представників романо-германської традиції вивчення політичних партій – Р. Міхельс, М. Дюверже, М. Вебер, М. Я. Острогорський та інші – важливим у вивченні політичних партій були структура партій, способи та особливості бюрократизації партії та її взаємодія з іншими акторами політичної системи. Спільним у цих підходах є те, що політична партія є об'єднанням людей на основі спільних інтересів, потреб та

цілей, що вступають у боротьбу за владу та беруть участь у державно-політичних процесах.

Відповідно до сфери своєї діяльності політичні партії виконують різноманітні функції: політичні, державно-публічні, організаційні, соціальні тощо. А. Грамши, теоретик марксизму, що особливу увагу звертав на поняття «гегемонія», виокремлював також такі функції політичних партій: арбітражну, що проявляється у можливості вирішення суспільних конфліктів; культурну, реалізуючи яку партія створює певні образи (наприклад, формування поняття справедливості тощо) у свідомості громадян; поліцейську функцію, яка означає підтримку партією існування політичного порядку. Остання функція може проявлятися прогресивно або регресивно. За прогресивного характеру реалізації поліцейської функції партія зважає на зміни тенденцій у суспільстві. За регресивного характеру втілення цієї функції партія діє всупереч напрямку розвитку суспільства.

Безсумнівно віднести певний аспект діяльності партії до певного типу функцій не можна, тому що результати їх функціонування проявляються в усіх сферах суспільно-політичного життя.

Типологізація політичних партій полегшує їхнє дослідження. Такі дослідники як Д. Юм, А. де Токвіль, М. Вебер, Дж. Сарторі, М. Дюверже та інші виокремлювали різні типи політичних партій. Д. Юм за критерієм мотиву їхнього створення виділяв реальні (засновані на спільності інтересів) та особисті (засновані на стосунках між членами) партії. А. де Токвіль за способом діяльності партій виділяв великі (ті, що діють під час криз та прагнуть змін політичного ладу) та малі (ті, що виникають за відсутності соціального напруження та спрямовують діяльність на поступові зміни) політичні партії. М. Вебер за критерієм типологізації політичних партій обрав спосіб їхньої діяльності. Він виокремлював партію патронажу, члени якої мають за мету отримання посад; партію інтересів, діяльність якої регулюється потребами соціальних груп; світоглядну партію, що керується певною ідеологією. Дж. Сарторі за критерієм ступеню репрезентативності політичних

партій, що включає два елементи: коаліційний потенціал партії та потенціал політичного шантажу, – виділяв істотні та неістотні політичні партії. Дослідник виокремлював істотні та неістотні партії. М. Дюверже виділяв на основі типів організації партії – кадрові та масові партії, на основі походження партій – парламентські (внутрішнього походження) та позапарламентські (зовнішнього походження), на основі зосередження влади – централізовані та децентралізовані. Варто звернути увагу, що типи політичних партій є узагальненими й реальні діючі партії можуть відрізнятися від ідеальних типів.

Взаємодія партій з різними акторами в політичному середовищі утворює партійні системи. У своїх роботах К. Р. Лютер, П. Майєр, Г. Сміт працювали над підходами до вивчення та розуміння партійних систем. К.Р. Лютер виділяв три основні елементи партійних систем: політичні партії, взаємодію партій у різних суспільно-політичних сферах та на різних рівнях політичної системи. П. Майєр звертав увагу на три рівні партійних систем: горизонтальний, вертикальний та функціональний. Г. Сміт досліджував взаємодію партій в системі, а саме кількість взаємозв'язків, форму, рівні взаємодії партій у партійних системах тощо.

Такі дослідники як М. Дюверже, Дж. Ла Паломбара та М. Вайнер, Ж. Блондель, Є. Вятр, Дж. Сарторі класифікували партійні системи на основі різноманітних критеріїв: кількість політичних партій, частота змінності партій при владі, механізми та форми партійної системи тощо.

М. Дюверже на основі кількості легально діючих у партійній системі партій виокремлював однопартійну, двопартійну та багатопартійну системи. Дж. Ла Паломбара та М. Вайнер за критерієм частоти змінності партій при владі виділяли гегемоністську та змінну системи. На основі аргументів, які використовували партії для обґрунтування своєї позиції, дослідники виокремлювали ідеологічну та прагматичну партійні системи. Ж. Блондель на основі поєднання партій з різною «силою» виділяв двопартійну, двопартійну-з-половиною, багатопартійну та багатопартійну з домінуючою партією системи. Є. Вятр на основі кількості політичних партій у системі та політично-

економічних особливостей держави виділяв партійні системи, що характерні для капіталістичних та соціалістичних держав. На думку Є. Вятра, для капіталістичних держав притаманні такі типи партійних систем: альтернативні (багатопартійної роздробленості, двоблокова, двопартійна) та безальтернативні (система кооперацій партій, партій національної згоди або домінуючої партії, обмежена та однопартійна). Дослідник виокремив однопартійну систему та систему з партією-гегемоном, які характерні для соціалістичних держав. За критерій поділу партійних систем Дж. Сарторі вибрав форму (кількість партій, що вступили в політичну боротьбу) та механізми (ідеологічну відстань між партіями) партійної системи. На основі зазначених критеріїв дослідник виокремив однопартійну, гегемоністську систему, систему з домінуючою партією, двопартійну систему, багатопартійну систему поміркованого плюралізму, поляризовану багатопартійну систему, систему роздрібненості.

Можна виокремити такі подібні між собою види політичних партій як партія влади, домінуюча партія та партія-гегемон. Однак між ними є різниця.

Вивченням партії влади займалися дослідники В. Є. Федорінов, Г. В. Голосова, А. І. Соловйов, С. М. Хенкін, Г. М. Амірова, А. В. Ліхтенштейн та інші. Партія влади має тісні зв'язки з політичними елітами, органами виконавчої та законодавчої гілок влади. Основною метою партії влади є закріплення позицій еліт при владі. Реалізація мети партії відбувається за рахунок встановлення контролю над політичним середовищем держави. В свою чергу, інші партії у системі виступають як самостійні, проте не спроможні для реальної конкуренції у політичній боротьбі актори.

Прикладом партії влади є «Єдина Росія» в партійній системі РФ. Позиція партії при владі як на загальнодержавному, так і регіональному рівнях забезпечена завдяки відповідній законодавчій базі, доступу до адміністративних та матеріальних ресурсів, відсутності сильних партій-конкурентів. Проте «Єдина Росія» залежна від представників вищих державних посад та політичних еліт, що обмежує її можливості у виборі політичного

курсу. Партія не формує змісту політики, а втілює запропоновані керівництвом та елітами зміни.

Дослідженням такого типу партії як домінуюча займалися К. Грін, Ж. Блондель, М. Дюверже, Дж. Сарторі та інші. Для діяльності домінуючої партії характерне утримання правлячої при владі позиції протягом тривалого періоду часу. На відміну від партії влади домінуюча партія діє в умовах реальної багатопартійності. Проте інші партії держави не мають достатньо ресурсів, зокрема, підтримки виборців, для зміни позиції в партійній системі.

Ліберально-демократична партія Японії (ЛДПЯ) є прикладом домінуючої партії. Протягом 1955-1993 рр., 1994-2009 рр., 2012 р. – дотепер вона отримувала більшість голосів у парламенті Японії. Домінуюча позиція ЛДПЯ підтримується за рахунок сприятливої для ЛДПЯ як партії, що має представництва по всій території держави, виборчої системи, співпраці з електоральними групами, що прихильні до партії, відсутності сильних опозиційних конкурентів та доступу до ресурсів. Незважаючи на наявність фракцій та депутатських груп у структурі партії, між ними відсутня гостра боротьба. На відміну від партій влади, що використовують ресурси здебільшого для утримання своїх владних позицій, ЛДПЯ розподіляє ресурси для задоволення потреб суспільних груп. Окрім того, приналежність державного керівництва до партії не гарантує лояльності її членів до керівників, що не характерно для партій влади.

Поняття «гегемонії» використовував теоретик марксизму А. Грамши у своїх роботах, щоб пояснити управління, домінування одного класу над іншим на матеріальному, духовному, моральному, політичному рівнях. Звернули увагу на партії-гегемони у своїх роботах Дж. Сарторі, Є. Вятр, А. О. Диких.

Формування партії-гегемона часто відбувається групами, що отримали владу в насильницький спосіб, наприклад, завдяки революціям. Особливість діяльності партій-гегемонів проявляється в тому, що вони можуть існувати як в однопартійній, так і багатопартійній системі. Проте багатопартійність за гегемона є штучною, умовною. Реальна політична конкуренція між партіями

відсутня, оскільки інші політичні партії та об'єднання визнають керівну позицію партії-гегемона. Інші політичні партії відіграють роль сателітів провідної партії: вони є її союзниками, мають вкрай подібні до її програми та цілі, виглядають як копії правлячої партії.

Для партій-гегемонів характерна жорстка ієрархічна структура. Структурні підрозділи партії дублюють або заміщують державні органи. Провідна позиція партії-гегемона часто прописується у законодавстві держави. Водночас за рахунок законотворчої діяльності гегемон може обмежувати допуск інших політичних об'єднань до участі у системі, формувати таку політично-суспільну систему, за якої була б нагальна потреба в керівній партії. Для партії-гегемона характерне використання ідеології як інструменту створення необхідного партії світогляду громадян або апелювання до ідеології як інструменту виправдання своєї гегемонії.

Виокремлюють два види гегемонії партії: «жорстку» та «помірну». За «жорсткої» гегемонії партія є результатом збройної боротьби, її керівна роль чітко закріплена у законодавстві, діяльність інших політичних об'єднань дуже обмежена. Структурні елементи партії-гегемона зрощуються з державними, їм притаманна ієрархічність та жорстка централізованість. Важливу роль відіграє лідер, вождь, оскільки його рішення визначають програму діяльності партії. Для підтримування необхідного для гегемонії партії ладу активно використовуються адміністративні ресурси, здебільшого силові, та ідеологія, яка відіграє роль об'єктивного знання та морального мірила для суспільства.

За «помірної» гегемонії партія може утворитися і в результаті збройних конфліктів, і в результаті політичних перетворень. Роль партії також може бути закріплена в законодавстві держави, однак існування та діяльність інших політичних партій допускається. Структурні підрозділи партії дублюють або тісно співпрацюють з державними. Як і за «жорсткої» гегемонії партійна структура ієрархічна, проте помірно централізована. Діяльність лідера немало важить для партії, проте він не має абсолютного впливу на програму партії, як це буває за «жорсткої» структури. Тому зміна очільника не призводить до

негативних наслідків. Основним завданням партії-гегемона є збереження своїх позицій. Це відбувається за використання адміністративних ресурсів та ідеології. Проте остання не використовується суспільними групами як мораль.

Прикладом сучасної партії-гегемона є Комуністична партія Китаю (КПК) в політичній системі Китайської Народної Республіки. З моменту приходу до влади в 1949 р. партія отримує абсолютну більшість місць у законодавчому органі КНР – Всекитайських зборах народних представників. Гегемонія КПК відбувається за рахунок закріплення положення партії як керівної у законодавстві держави, розвиненої ієрархічної структури партії, будівництві партійних та державних органів за принципом «організаційного паралелізму», контролю за діяльністю органів гілок влади. У партійній системі також наявні вісім легальних політичних партій, вони виступають сателітами КПК: тісно співпрацюють з гегемоном, формують свою діяльність відповідно до вказівок КПК, мають дуже подібні програми.

Політична система незалежної України формувалася на основі політичної системи СРСР. Однак на відміну від радянської партійної системи, в українській відсутня партія-гегемон. Це пояснюється рядом причин. До отримання незалежності на території України існували політичні рухи та партії, що отримали можливості впливу на політичну систему. Відсутність консолідації між політичними елітами, спільного узгодженого інтересу серед суспільних груп, фрагментованість суспільства, слабкість інституту політичних партій та відсутність достатнього рівню довіри населення до політичних партій обмежує можливості для створення такого типу партій в українській політичній системі як партія-гегемон. Політичні партії в Україні можуть уподібнюватися до партій влади: бути інструментом захисту та забезпечення положення політичних еліт, проте вони не є достатньою запорукою збереження владного становища.

Список використаної літератури

1. Аляев Г. Е. «Партия власти»: трансформация категории на тлі українського державно-партійного будівництва // Культура народов Причерноморья. – 2007. № 106. С. 188-191.
2. Амирова Г. М. «Партия власти»: понятие, природа и основные характеристики // Вестник Башкирского университета. – 2009. Т. 14. № 2. С. 643-647.
3. Буюк Т. Р. Становление системы доминирующей партии в современной России // Вестник московского университета. Серия 18: Социология и политология. – 2009. № 4. С. 213-215.
4. Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика. Перекладач Погорілий О. К.: Основи, 1998. 534 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/weber/wbs08.htm>
5. Высший совет партии «Единая Россия» // Официальный сайт партии «Единая Россия»: станом на 11.04.2020. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://er.ru/persons/supreme_council/
6. Вятр Е. Социология политических отношений. Переводчики Скляр В. И., Николаев А. Н. М.: Прогресс, 1979. 463 с.
7. Гай-Нижник П. Виникнення перших політичних партій в УРСР, утворення Народного Руху України та його позиція щодо Союзного договору (1989–1991 рр.) // Гілея. – 2012. № 57. С.127-133. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/downloads/gileya\(57\).pdf](http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/downloads/gileya(57).pdf)
8. Гарань О. В., Сидорчук О. В. Народний Рух України // Енциклопедія історії України: Т. 7. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка». – 2010. 728 с. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Narodnyj_rukh
9. Глебова И. И. Партия власти // Полис. – 2004. № 2. С. 85-92.
10. Гоббс Т. Философские основания учения о гражданине. Переводчик Погосский В. – Мн.: Харвест, 2001. 304 с.

- 11.Голосов Г. В., Лихтенштейн А. В. «Партии власти» и российский институциональный дизайн теоретический анализ // Полис. Политические исследования. – 2001. №1. С. 6-11.
- 12.Гомза І. А. Суспільно-політичні рухи : навч. посіб. – К.: НаУКМА, 2018. 176 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12291/Gomza_Suspilno-politychni_rukhy.pdf
- 13.Грамши А. Тюремные тетради. – Электронная библиотека. Гражданское общество в России. 361 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.civisbook.ru/files/File/Gramshi,tetradi.pdf>
- 14.Джанда К. Сравнение политических партий: исследования и теория // Современная сравнительная политология. Хрестоматия. – М.: Московский общественный научный фонд, 1997. С. 84-143.
- 15.Диких А. А. «Партия власти» в России // Современные исследования социальных проблем. – 2014. № 1(33). – [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://journals.org/index.php/sisp/article/view/120148/pdf_480
- 16.Дюверже М. Политические партии. Переводчик Зимина Л. А. – М.: Академический проект, 2001. 559 с.
- 17.Исаев Б. А. Трансформация партийной системы Японии в середине XX – начале XXI вв. // Политэкс: Политическая экспертиза. Т. 6. – СПб., 2010. № 1. С. 207-225.
- 18.Итоги выборов депутатов Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации четвертого созыва (2003 года). Официальный сайт Центральной избирательной комиссии Российской Федерации. – 2003. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.cikrf.ru/banners/vib_arhiv/gosduma/2003/index.htm
- 19.Итоги выборов депутатов Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации пятого созыва (2007 года). Официальный сайт Центральной избирательной комиссии Российской Федерации.

- Федерации. – 2007. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.cikrf.ru/banners/vib_arhiv/gosduma/2007/index.htm
20. Итоги выборов депутатов Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации шестого созыва (2011 года). Официальный сайт Центральной избирательной комиссии Российской Федерации. – 2011. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.cikrf.ru/banners/vib_arhiv/gosduma/2011/index.htm
21. Итоги выборов депутатов Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации шестого созыва (2016 года). Официальный сайт Центральной избирательной комиссии Российской Федерации. – 2016. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.cikrf.ru/banners/vib_arhiv/gosduma/2016/index.htm
22. Кичигин Г. Е. Ресурсы доминирующей партии // Фундаментальные и прикладные исследования, Саратов. – 2013. С. 91-95.
23. Коргунюк Ю. Г., Мелешкина Е. Ю. Организационное устройство «Единой России» и Коммунистов Республики Молдова: взгляд изнутри // Политэкс. Т. 6. – 2010. № 1. С. 95-127.
24. Локк Дж. Два трактата про вярдування. Переводчики Тереха О., Димерець Р. – К.: Основи, 2001. 233 с.
25. Мак-Клейн Дж. Л. Япония. От сегуната Токугавы – в XXI век. Переводчик Красулина Е. А. – М.: АСТ– Астрель, 2011. 895 с.
26. Мацієвський Ю. В. У пастці гібридності: зигзаги трансформацій політичного режиму в Україні (1991-2014). – Чернівці, 2016. 552 с. [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=2&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&Image_file_name=book/0013848.pdf
27. Михельс Р. Социология политических партий в условиях демократии. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://v4.conf.udsu.ru/files/1303479468.pdf>

28. Молодякова Э. В. Политическая система Японии: возможны ли радикальные перемены? // Восточная аналитика. – 2012. № 3. С. 32-38.
29. Назаров И. И. «Партия власти»: системный анализ представительства в государственных органах власти // Современные политические процессы. Вновь об элитах. – 2014. № 1 (13). С. 24-38.
30. Народні депутати України. Склад і структура // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Станом на 27.04.2020. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/site2/p_deputat_list
31. Нгуен Суан Кыонг. Политические реформы в Китае в первые годы XXI века // Вестник МГИМО-Университета – 2015. № 2 (41). С. 159-166.
32. Носкова Е. Ю. От «партии власти» к «партии большинства»: этапы эволюции «партии власти» // Вестник Костромского государственного университета им. Н. А. Некрасова. Т. 14. – 2008. № 4. С. 263-267.
33. Острогорский М. Я. Демократия и политические партии. – М.: Российская политическая энциклопедия, 1997. 640 с.
34. Поликарпова Е. В. Трансформация китайской государственности в Новое и Новейшее время // Lex Russica. – 2016. № 2. С. 147-174.
35. Результати по багатомандатному виборчому округу. Вибори народних депутатів України 26.10.2014 // Офіційний сайт Центральної виборчої комісії. – 2014. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://web.archive.org/web/20150203034241/http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/wp300?PT001F01=910>
36. Результати по багатомандатному виборчому округу. Вибори народних депутатів України. 21.07.2019 // Офіційний сайт Центральної виборчої комісії. – 2019. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2019/wp300pt001f01=919.html>
37. Семенов А. А. Роль малых демократических партий в политической системе КНР // XLVIII съезд научной конференции «Общество и государство в Китае». Институт востоковедения РАН. – 28 апреля 2018 года. [Текст]. – [Електронний ресурс] – Режим доступу:

https://china.ivran.ru/f/Semyonov_A.A._Rol_malyh_demokraticeskikh_partij_v_politicheskoy_sisteme_KNR.pdf

38. Сенаторов А., Цветова И. Либерально-демократическая партия: полвека у власти // Япония. Ежегодник. – М., 2006. С. 5-23.
39. Соловьёв А. И. Квазипартийные образования в поле российской политики. Конференция «Формирование партийных систем в современной России и послевоенной Германии: сходства и различия» // Власть. – 2003. № 12. С. 27-29.
40. Сота И. Феномен «партии власти» как явление политической жизни России и Албании: сравнительный анализ. // Известия высших учебных заведений. Северо-Кавказский регион. Общественные науки. – 2013. № 5. С. 42-46.
41. Стрельцов Д. В. Партийная система современной Японии: от господства ЛДП до реальной многопартийности // Контуры глобальных трансформаций: политика, экономика, право. Т. 11. – 2018. № 3. С. 120-136.
42. Стрельцов Д. В. Система доминантной партии в Японии: некоторые уроки исторического опыта // Японские исследования. – 2016. № 3. С. 70-85.
43. Токвиль А. де. Демократия в Америке. / Переводчики Олейник В. П., Орлова Е. П., Малахова И. А, Иванян И. Э., Ворожцова Б. Н. – М.: Прогресс, 1992. 554 с.
44. Трощинский П. В. Право, политика и идеология современного Китая // Труды института государства и права. РАН. – 2016. № 4. С. 187-204.
45. Трунтягин А. А. Процессы формирования доминирующей партии в постсоветской России // Вестник томского государственного университета. – 2011. № 3 (15). С. 93-101.
46. Усманов С. А. Понятие «партия власти» в российской политике // Социология власти. – 2008. № 3. С. 153-159.

47. Федеральный закон от 2 мая 2012 г. № 40-ФЗ «О внесении изменений в Федеральный закон «Об общих принципах организации законодательных (представительных) и исполнительных органов государственной власти субъектов Российской Федерации» и Федеральный закон «Об основных гарантиях избирательных прав и права на участие в референдуме граждан Российской Федерации» // Периодическое электронное издание «Российская газета». – 2012. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://rg.ru/2012/05/04/gubernatori-dok.html>
48. Федеральный закон от 29.06.2015 № 174-ФЗ «О внесении изменений в статью 18 Федерального закона «Об общих принципах организации законодательных (представительных) и исполнительных органов государственной власти субъектов Российской Федерации»» // Официальный сайт Президента России – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://kremlin.ru/acts/bank/39825>
49. Хенкин С. «Партия власти»: российский вариант // Pro et Contra: Властители России, 1996. С. 32-45.
50. Чабанна М.В. Політичні партії і партійні системи: навч. посіб. – К.: НаУКМА, 2009. 202 с.
51. Шабанов Х. М., Салаханова Д. А. Общая характеристика кадровых полномочий Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации // Государственная служба и Кадры. – М: ЮНИТИ-ДАНА. – 2018. № 2. С. 49-50.
52. Шведа Ю. Р. Теорія політичних партій і партійних систем.: навч. посіб. / Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка. – Львів, 2003. 617 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://filelibsnu.at.ua/navchalno-metod/uchebniki/Shveda_Yu-Teoriya_politychnyx_partij_ta_partijnyx_.pdf
53. Юм Д. О партиях вообще. / Сочинения. Т. 2. Переводчик Церетели С. И. – М.: Мысль, 1996. 735 с.

- 54.Якименко Ю. В. Партійна система України у 2010-2015рр.: зміни, тенденції, перспективи еволюції // Держава і право : Збірник наукових праць. – Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К.: Вид-во «Юридична думка». – 2015. № 2015. С. 181-193.
- 55.Якушик В. М. Государство переходного периода (вопросы теории). – К., 1991. 199 с. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/1088>
- 56.Якушик В. Українська революція 2004 – 2005 років. Спроба теоретичного аналізу // Політичний менеджмент. – 2006. № 2. С. 19-36. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/8715/02-Iakyshun.pdf>
57. Blondel J. Types of Party Systems // The West European Party System. – Oxford: Oxford University Press, 1990. P. 302-310.
- 58.Crespo J. A. The Liberal Democratic Party in Japan: Conservative Domination // International Political Science Review. – 1995. Vol. 16. № 2. P. 199-209.
59. Gramsci A. Prison Notebooks. Hoare Q., Nowell-Smith G. – London: Lawrence & Wishart, 1971. 846 p.
- 60.Greene K. F. Creating competition: patronage politics and the PRI's demise. – CITY: University of Notre Dame: Kellogg Institute. 2007. 44 p.
- 61.Krauss E. S., Pekkanen R. J. The Rise and Fall of Japan`s Liberal Democratic Party // The Journal of Asian Studies. – February 2010. Vol. 69. No 1 P. 5-15.
- 62.LaPalombara J., Weiner M. Political Parties and Political Development. – Princeton: Princeton University Press, 1966. 487 p.
- 63.Luther K. R. Dimensions of Party System Change: The case of Austria // West European Politics. – Oxford: Oxford University Press, Oct. 1989. Vol. 12. No. 4. P. 3-27.
- 64.Mair P. The Parameters of Party Systems // Party Politics. – 2008. No 14 (2). P. 147-166.

65. Markakis J. Eritrea's National Charter. – CITY: The University of Crete, 2010. 4 p.
66. O'Neil P. H., Fields K., Share D. Cases in comparative politics. Third edition. – New York: W. W. Norton & Company, 2010. 619 p.
67. Sartori G. Parties and Party Systems: a Framework for Analysis. – Cambridge and N.Y.: Cambridge University Press, 1976. 370 p.
68. Smith G. A. System Perspective on Party System Change // Journal of Theoretical Politics, – 1989. No 1 (3). P. 349-363.
69. The Constitution of Japan. – 1946. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ndl.go.jp/constitution/e/etc/c01.html>

АНОТАЦІЯ

Дипломної роботи

Тема Діяльність партій-гегемонів наприкінці XX – початку XXI ст.

Студентка Яцків Валерія Вадимівна

Рік навчання, факультет четвертий, ФСНСТ

Науковий керівник доктор політичних наук, професор Якушик В.М.

Рецензент доктор політичних наук Гнатюк М. М.

Захищена “ ____ ” _____ 2020 р.

Короткий зміст роботи

Дипломна робота присвячена дослідженню такого явища в політичній системі як партія-гегемон. У роботі висвітлено головні теоретичні засади для вивчення цього специфічного типу політичних партій і приділено увагу розрізненню таких явищ як партія влади, домінуюча партія та партія-гегемон, що підкріплено історичними прикладами. Також досліджено причини відсутності в політичній системі України такого виду партії як реальна партія-гегемон.

Short summary:

The present graduate work is devoted to the study of such phenomenon in political system as a hegemonic party. The work shows the main theoretical foundations of the study of that type of political parties. The attention is paid to distinguishing the adjacent concepts of the party of power, the dominant party and the hegemonic party, which is illustrated by historical examples. Attention is also paid to the study of reasons of the absence of a genuine hegemonic type of political party in Ukrainian political system.